

Sovyetlerin Dağılmasında Sonra Kuzey Kafkasya'da (Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Abhazy ve Osetya'da) Yaşanan Sorunlar

Tuba Özhazinedar*

ORCID: 0000-0002-6396-8946

Öz

Sovyetler ile ABD arasında 12 Mart 1947'de başlayan Soğuk Savaş 26 Aralık 1991'de Sovyetlerin dağılmasına kadar devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde devletlerin izlemiş oldukları stratejiler dünyayı iki kutuplu bir bölge haline getirmiştir. Bu durum ülkeler arasındaki gerilimi artırmıştır. Dünyanın neredeyse yeni bir savaşın eşiğine geldiği dönemde ABD, kendi güvenliğini temin ederek, diğer güçler arasındaki dengeyi sağlamış ve dünyanın süper gücü olduğunu ilan etmiştir. Soğuk Savaş bu şekilde sona ermiştir. Soğuk savaş dönemi Sovyet ekonomisini çökertmiş ve birliğin parçalanmasına neden olmuştur. 25 Aralık 1991'de Mihail Gorbaçov'un istifasıyla birliği meydana getiren devletler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 26 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği kati suretle dağılmış ve yerini Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na bırakmıştır. Sovyetlerin dağılması bağımsızlık mücadelelerini hızlandırmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan ulusların arasında tam anlamıyla bir koordinasyon ve barış sağlanamamıştır. Sovyetlerin uyguladığı politikalar ve çizdiği sınırlar, bölgenin bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığını artırmıştır. Bölgede yaşayan etnik unsurun birbirleri ile çatışmaları bölgenin mevcut sosyo-ekonomik sorunlarını hayli artırmıştır. Bu ülkelerde yaşanan siyasi baskılar ve ekonomik istikrarsızlık yüzünden göçler meydana gelmiştir. Bu makalede Sovyetlerin dağılmasında sonra Kuzey Kafkasya'da yaşanan sorunlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelime: Sovyetler, Rusya, Kafkasya, Savaş, Etnik Kimlikler

Gönderme Tarihi: 09/02/2023

Kabul Tarihi:20/03/2023

* Dr., Türkiye, tozhazinedar@yahoo.com,

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÖZHAZİNEĞAR, T., "Sovyetlerin Dağılmasında Sonra Kuzey Kafkasya'da (Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Abhazy ve Osetya'da) Yaşanan Sorunlar", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 10, S. 1, 2023, s. 241-275.

After the Dissolution of the Soviet Union in the North Caucasus (in Chechnya, Ingushetia, Dagestan, Abkhazia and Ossetia) Problems Experienced

Tuba Özhazinedar*
ORCID: 0000-0002-6396-8946

Abstract

The Cold War, which started between the Soviet Union and the USA on 12 March 1947, continued until the collapse of the Soviet Union on 26 December 1991. The strategies followed by the states during the Cold War period made the world a bipolar region, and this situation increased the tension between the countries. At a time when the world was almost on the brink of a new war, by ensuring its own security, USA brought into/provided -the balance between other powers and declared (for) it to be the world's super power. This is how the Cold War ended. The cold war period collapsed the Soviet economy and caused the union to break up. With Mikhail Gorbachev's resignation as president of the Soviet Union on 26 December 1991, states composing the union declared their independence(s). On December 26, 1991, the Soviet Union was completely dissolved and it was replaced by the Commonwealth of Independent States (CIS). The dissolution of the Soviets accelerated struggle for independence(s). There has also been no complete coordination and peace between the nations that have won their independence. The policies implemented and the borders drawn by the Soviets increased the division and fragmentation of the region. The conflicts of the ethnic elements living in the region with each other have greatly increased the current socio-economic problems of the region. Migrations have occurred due to the political pressures and economic instability experienced in these countries. In this article, the problems experienced in the North Caucasus after the dissolution of the Soviets are evaluated.

Keywords: Soviets, Russia, Caucasus, War, Ethnic Identities

Received Date:09/02/2023

Accepted Date:20/03/2023

---

* Doctor, Turkey, tozhazinedar@yahoo.com,

You can refer to this article as follows:

ÖZHAZİNEDAR, T., "Sovyetlerin Dağılmasında Sonra Kuzey Kafkasya'da (Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Abhazya ve Osetya'da) Yaşanan Sorunlar", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 10, Issue 1, 2023, p. 241-275.

Giriş

1917’de tarih sahnesine çıkan Sovyetler Birliği 1922’de resmi olarak kurulmuştur. Sovyetler, kurulmasıyla nasıl dünyadaki sosyo-ekonomik dengeleri değiştirdiyse 1989’da çökmesiyle de dünyadaki dengeleri değiştirmiştir. Birliğin dağılmasıyla Sovyetler ve Amerika arasında yaşanan ve dünyayı iki kutuplu yer haline getiren soğuk savaş dönemi sona ermiştir.¹ Sovyetlerin dağılması aynı zamanda dünyadaki silahlanma yarışını da sona erdirmiştir. Soğuk Savaşın kazananı Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Böylece Amerika Birleşik Devletleri, dünya hâkimiyetinde söz sahibi olmuştur.² Birliğin dağılmasından faydalanan Amerika, Sovyetler üzerinde diplomatik, askeri ve ekonomik baskılarını artmıştır. Afganistan, üzerindeki Sovyet baskısından kurtulmuş, Doğu Avrupa’da komünist partiler sona ermiş, Berlin Duvarı yıkılmış, Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. Sovyetler Birliğine bağlı ülkelerde bağımsızlık talepleri ortaya çıkmıştır.³

NATO-Varşova Paktı arasındaki siyasi gerilim sona ermiş, böylece nükleer ve konvansiyonel silahlanma dönemi bitmiştir. Dünya genelinde komünist sistemlerde çökme başlamıştır. Sovyet yönetiminde bile komünist parti etkinliğini kaybetmiş, 1991’deki darbe girişiminden sonra tamamen kapatılmıştır. Sovyet Komünist Partisinin kapatılmasıyla Sovyet hükümet sistemi de değişmiştir. Gorbaçov, Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılandırma) adı altında birliği bir arada tutmaya çalışmıştır.⁴ Ülkeyi demokratikleştirme çabaları sonuç vermemiş, hatta birliğe bağlı ülkelere tanınan ekonomik, sosyal ve siyasal haklar birliğe bağlı ülkeleri bağımsız olma yönünde daha da cesaretlendirmiştir. 25 Aralık 1991’de Mihail Gorbaçov’un istifasıyla, birliğe üye ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır.⁵

Sovyetler Birliğini meydana getiren devletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından 26 Aralık 1991’de Sovyetler resmi olarak sona ermiştir. Sovyetler dağıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur. Bu durum hem dünya siyasi haritasını önemli ölçüde etkilemiş, hem de birlikten ayrılarak bağımsızlığını ilan eden ülkelerde sosyo-

¹Oral Sander, *1918-1994 Siyasi Tarih*, İmge Kitapevi, Ankara 2000, s. 584.

²Çağatay Benhür, “1920’li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Konya 2008, s. 278.

³Zbigniew Brzeziński, *Büyük Çöküş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994, s. 47-48.

⁴Ersin Embel, “Varşova Paktı”, *Güvenlik Yazıları*, S. 9, 2019, s. 6.

⁵Metin Çulhaoğlu, “Sovyet Açılımları ve İdeolojik Boşluk”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1988, s. 1698.

ekonomik, siyasi ve kültürel pek çok sorunlara sebebiyet vermiştir.⁶ Bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerde çok sayıda askeri, etnik, siyasi çatışmalar yaşanmış, bölge hakları göç etmek zorunda kalmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla en çok Kafkasya'da sorunlar baş göstermiştir. Bölgede huzur ve güven ortadan kalkmıştır. Bölge stratejik konumundan dolayı hâkimiyet sahası haline gelerek yeni bir sürece girmiştir.⁷ Birliğin dağılmasından sonra Kafkasyalı halklar da bağımsızlıkları için mücadele etmiş, fakat bu mücadeleleri stratejik konuları nedeniyle kolay olmamıştır. Kuzey Kafkasyalı halklar, bölgede hâkimiyet mücadelesini kaybetmek istemeyen Ruslara, Gürcülere ve bölgeden nemalanmak isteyen Amerikalılar ve Avrupalı güçlere karşı da çetin bir savaş vermiştir.⁸

Rusya, kaybetmek istemediği Kuzey Kafkasya topraklarında çeşitli politikalarla merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışmış, bunu yaparken de zor kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya, kültürel değerlerini, kimliklerini, savaşı özelliklerini ve milli kimliklerini asla yitirmeyen Kuzey Kafkasyalı halklarda istediği otoriteyi kuramamıştır. Beklediğinden çok daha fazla direnç gösteren ve vatanlarını canları pahasına koruyan halklar karşısında Rusya çoğu zaman çaresiz kalmıştır.⁹ Kuzey Kafkas halklarının bağımsızlıklarını kazanmak için verdikleri çetrefilli mücadele tüm Kafkasya'ya yayılmış, Rusların bölgede istedikleri gibi hâkimiyet kurması kolay olmamıştır. Kafkasya'da verilen bağımsızlık mücadelesi çok fazla can ve mal kaybına sebebiyet vermiş, yaşanan ihtilaflar, çatışmalar, savaşlar bölgesel sınırları aşmış ve tüm dünyayı sarmıştır.¹⁰

Birliğin dağılmasından sonra Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da takip ettiği merkezi idarenin üstünlüğü politikası, bölgelerde siyasi, askeri ve ekonomik varlığını hissettirmeye çalışması ve bölge devletlerinin iç işleyişine müdahaleden çekinmemesi Kafkasya'daki sorunların çözülmesini engellemiştir. Ruslar, bölgede nüfuzlarını genişletmek ve hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için Kuzey Kafkaslı hakların toprak bütünlüğüne müdahale etmiştir. Bu durum bölgesel güçleri direnişe sevk etmiştir.¹¹

---

⁶İtir Aladağ, "SSCB Sonrası Antlaşmalara Halefiyet Sorunu", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 19, Kırgızistan 2008, s. 135.

⁷Osman Tekir, "Kuzey Kafkasya'da Mevcut ve Potansiyel Etnik Çatışma Alanları", *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, İstanbul 2016, s. 31.

⁸Fatih Özbay, Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya", *Rusya Stratejik Araştırmalar-I*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25.

⁹Cahit Aslan, "Kafkasya'dan Karadeniz'e Sürdürülebilir Güvenlik: Kafkasya'nın Kadim Halkları Üzerinden Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 43, Kırgızistan 2014, s. 6.

¹⁰Ufuk Tavkul, "Etnik ve Siyasi Sorunlar Denklemine Kafkasya", *Yeni Türkiye Dergisi*, Kafkaslar Özel Sayısı-I, S. 71, Ankara 2015, s. 45.

¹¹Alev Erkilet Başer, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 105

1.Kuzey Kafkasya

Kuzey Kafkasya; Karadeniz’den başlayıp doğuda Hazar Denizine kadar uzanan geniş bir coğrafi yapıdır. Kuzey Kafkasya, Kafkasya’nın kuzey yamacında silsile halinde uzanır. Rusya’ya bağlı sekiz özerk cumhuriyetin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Asya ve Avrupa’nın önemli bir kesişme alanıdır.¹² Bölge; gerek jeopolitik konumu gerekse jeostratejik konumu sebebiyle asırlar boyu istilaya uğramıştır. Bu sebeple bölge siyasi, kültürel ve ekonomik bakımdan zengindir.¹³ Bölgede; Abhazlar, Adigeler, Çeçenler ve Dağıstanlılar ile Kuzey Kafkasyalı haklar ve onların dışında Osetler, Karaçay-Balkarlar, Nogaylar ve Kumuklar yaşamaktadır. Bölge halkları arasında ortak bir kabze ve kimlik meydana getirilmiş fakat dilsel birlik sağlanamamıştır.¹⁴

Bölge göç yollarında bulunduğu için sosyo-kültürel ve etnik yapı bakımından oldukça zengindir. Aşiret ve federatif bir özelliğe sahiptir. Kafkasya’nın bu farklı etnik kimliklerle örülü olması etnik unsurların kendi içerisinde çatışmalarına neden olmuştur. Sovyet yönetimi, birliğin bozulmasından korktuğu için bünyesinde yaşayan etnik uluslara Sovyetleştirme politikası uygulamış, böylece Kuzey Kafkasya’da kuvvetli bir yapılanmanın oluşmasını engellemiştir.¹⁵ Sovyet politikası bölgede çözülmemiş birçok soruna, gerilimlere neden

¹²Mustafa Aydın, “XIX Yüzyılda Kafkaslarda Nüfuz Mücadeleleri (1800-1830)” Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 6.

¹³Hayri Ersoy, Aysun Kamacı, *Çerkes Tarihi*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 80.

¹⁴Nurgün Koç, “Kuzey Kafkasya’dan Ortadoğu Çöllerine Irak Çerkesleri: Rusların Kuzey Kafkasyalıları Uyguladığı Sürgün / Soykırım’dan Bir Kesit”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, Karabük 2022, s. 2.

¹⁵Merve Suna Özel, “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, Kırıkkale 2014, s. 116.

olmuştur. Çoklu etnik yapılar, Sovyetlerin çöküşü ile etnik kimliğe sahip çıkma arayışına girmişlerdir. Sovyetlerin dağılmasıyla Kuzey Kafkasyalı haklar, birlikten ayrılmak isteyen diğer haklar gibi özgür olmak, kendi kültürel kimliklerini yaşamak, tarihlerine sahip çıkmak istemişlerdir.¹⁶

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Kuzey Kafkasyalı halklar da, kendi kaderini tayin etmek ve yaşadıkları toprakların bütünlüğü korumak için mücadeleye başlamışlardır. Kuzey Kafkasya topraklarında meydana gelen mücadele üzerine Rusya, bölgede savaş ve işgal başlatmış, katliamlar gerçekleştirmiştir. Rusya'nın uyguladığı politik ve askeri yaptırımlar, Kuzey Kafkasyalı halklar arasındaki mücadeleyi kamçılarken milli kimlik duygusu hem bölgeler arası çatışmayı hem de etnik bölünmeyi azaltmıştır.¹⁷

Sovyet sonrası Rusya'nın yaşadığı ekonomik kriz ve krize rağmen savaşa yatırdığı harcamalar kendi halkı tarafından da tepkilere neden olmuştur. Sovyet yönetiminin izlemiş olduğu milliyetçilik politikası, Kafkasya'nın yeniden tanzim edilmesi, bölgeler arasında uyguladığı böl yönet politikası etnik gerilim ve çatışmaların kaynağını oluşturan şiddete dönüşmüştür.¹⁸ Bu süreçten oldukça etkilenen Kafkasya, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte hareketlenmiştir. Bölgede meydana gelen etnik bilinçlenme ile bölgede meydana gelen rahatsızlıklar dile getirilmiştir. Bu durum kısa sürede örgütlenmelere ve akabinde eylemlere neden olmuştur. Çok karmaşık etnik sorunlara zemin hazırlayan olaylar sonucunda bir dizi özerk cumhuriyet doğmuştur.¹⁹

Rusya'nın uygulamış olduğu ötekileştirme politikası Kafkasya'da zulüm ve yıkım meydana getirerek olayları içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da sürdürdüğü savaş askeri hedef taşıyan bir savaş olmaktan çok sivillere yönelik soykırım şeklinde gerçekleşmiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra ilk olarak Çeçenistan'da gerçekleşen çatışmalarda siviller hedef alınmış, evsiz ve yaralı Çeçen mültecilere uygulanan işkenceler, katliamlar, tecavüzler savaş tarihinin en dramatik olayları arasında yer almıştır.²⁰ Rusların Kuzey Kafkasya üzerinde tarih boyunca yapmış olduğu her savaş Rusya'nın iç meselesi olarak görülmüş, dünyanın gözleri önünde gerçekleşen soykırımda Rusya'ya ne bir

¹⁶Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Yayınları, İstanbul 2002, s. 50.

¹⁷O. Tekir, a.g.m., s. 26.

¹⁸Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 51-52

¹⁹O. Tekir, a.g.e., s. 32

²⁰Mehmet Alpargu, Enis Şahin, "Sovyet Rusya'nın Dağılmasından Sonra Kafkasya'da Kimlik Problemi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 2, S. 1, Sakarya 2007, s. 331.

yaptırım uygulanmış ne de müdahalede bulunulmuştur. Kitlesele insan hakları ihlalinde de dahi sessizliklerini korumuşlardır.²¹

Kuzey Kafkasyalı haklara yapılan soykırıma; kınama ve tepkiler ülkelerin hükümetlerinden ziyade Kuzey Kafkasyalı halkların etnik akrabalık kurdukları ülke halklarından gelmiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra yeniden yapılanma sürecinde Rusya, Kafkaslarda uyguladığı baskı ve zulüm nedeniyle hem ekonomik olarak hem de itibar olarak ziyadesiyle kayba uğramıştır. Özellikle sivil halka ve yerleşim yerlerine yönelik gerçekleştirdiği insanlık dışı hak ihlalleri dünya kamuoyunda tartışılmıştır. Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da uyguladığı politika sonrası gerçekleşen çatışmalar, Soğuk Savaş sonrası dönemin en kanlı iç savaşlarını meydana getirmiştir.²²

1.1 Çeçenistan

Çeçenistan; Kuzey Kafkasya'da yer alan Kafkas sıradağlarının silsilesi boyunca uzanan, Aras Nehri ve Kars Platosuna kadar olan sahayı kapsayan ve Hazar kıyısında yer alan coğrafi sahanın adıdır. Başkenti Grozni olup Rusya Federasyonu'nun federal cumhuriyetlerinden birisidir. Bölge stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca Rusların istilalarına maruz kalmış, bu sebeple Çeçenistan, tarihi boyunca varlık mücadelesi vermiştir.²³ Tarihte Rus-Çeçen savaşı, Çarlık Rusya'sının 1552'de Kırım'ı, 1554'te Astrahan'ı ele geçirmesiyle başlamıştır. Bu dönemden sonra Kafkasya'ya yerleşmek bir devlet politikası haline gelmiştir. İşgal edilen bölgelerde asimilasyon süreci başlatılmıştır. Çarlığın sona erip

²¹Mesut Uyar, "Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 14, S. 28, İstanbul 2018, s. 288.

²²Alâeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006, s. 57.

²³Jamuhanov Culeyman Sultanoviç, "Çeçenistan Kuzeydoğu Kafkasya'da Ülke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 244.

Sovyetlerin kurulmasıyla bölgede komünist sistemin inşası için kolektifleştirme uygulanmıştır.²⁴

1930'lu yıllarla birlikte komünist sistemin yerleştirilmesi devletin yegâne politikası olmuştur. Çeçenistan ve İnguşetya 1934'te birleştirilmiş, bölgeye çok sayıda Rus yerleştirilerek asimile edilmiştir. 1944'te çok sayıda Çeçen nüfus Türkistan ve Sibirya'ya sürülmüştür. Bu durum Çeçen nüfusunu önemli ölçüde azaltmıştır. Sovyet Hükümeti'nin politikaları nedeniyle etnik çatışmalar meydana gelmiştir.²⁵ Çatışmaların yumuşatılması için bir takım siyasi reformlar yürürlüğe konulmuş, yönetime yerel halktan idareciler atanmış, ancak yeterli olmamıştır. Kuzey Kafkasya'da bağımsızlık hareketleri başlamış, bu hareket ilk olarak Çeçenistan'da ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nden savaşıarak ayrılan tek ülke Çeçenistan olmuştur.²⁶

1985'te Gorbaçov'un devlet başkanlığına gelmesiyle daha esnek bir yönetim anlayışı benimsenmiş, bu durum birliğe bağlı devletlerin bağımsızlık taleplerini ortaya çıkarmıştır. 1990'da birliğin devamı için Gorbaçov tarafından referandum çağrısı yapılmış, çağrıya 9²⁷ özerk cumhuriyet tarafından yanıt verilmiştir. 17 Mart 1991'de yapılan referandumda; birliğe bağlı 9 devlet birliğin devamına onay vermiş, 6 devlet birliğin devamı reddetmiştir. Birliğin devamı için yapılan hiçbir çalışma uzun ömürlü olmamıştır.²⁸ Gorbaçov'un politikalarından rahatsız olan bazı generaller ve politbüro üyeleri Gorbaçov'a karşı başarısız darbe girişiminde bulunmuşlardır. Darbecilerin tutuklanmasının ardından Gorbaçov istifa etmiş, bu durum Sovyet rejiminin sonunu getirmiştir. 8 Aralık 1991'de Rusya, Ukrayna ve Belarus tarafından imzalanan Belovejsk Anlaşması ile Sovyetler fes edilerek yerine BDT kurulmuştur. 12 Aralık'ta da Rusya Federasyonu kurulmuştur.²⁹

Sovyetlerin 25 Aralık 1991'de dağılması beraberinde pek çok değişimi de meydana getirmiştir. Meydana gelen ekonomik, sosyal, bölgesel, ideolojik ve askeri sorunlar nedeniyle çöken Sovyetler Birliği dünya siyasetini değiştirmiştir. Dağılmasının ardından bölgede yaşayan etnik unsurlar bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Bağımsızlık süreçleri bölgenin stratejik konumu, yer altı zenginlikleri ve verimli toprakları nedeniyle kolay

²⁴Abdullah Temizkan & Elchin Shakirov, "Rusya'nın Kafkasya Siyaseti Üzerindeki Stalin Gölgesi", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 2, İzmir 2017, s. 143.

²⁵Vefa Kurban, *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, İksad, İzmir 2020, s. 198.

²⁶Zeynep Dağı, *Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000, s. 147.

²⁷Rusya SFSC, Belarus SSC, Ukrayna SSC, Kazakistan SSC, Kırgızistan SSC, Tacikistan SSC, Türkmenistan SSC, Özbekistan SSC ve Azerbaycan SSC

²⁸Yaşar Onay, *Batı'ya Direnen Devlet: Rusya*, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul 2007, s. 229.

²⁹A. Sait Sönmez, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, Kütahya 2010, s. 3.

olmamıştır.³⁰ Rusya, Kuzey Kafkasya’da etkinliğini kaybetmemek için bölgede yoğun güvenlik tedbirleri almış, meydana gelen her türlü bağımsızlık eylemlerini bastırmıştır. Rusların tüm baskılarına rağmen ilk olarak Abhazlar, 1922 Anayasası’nın tanımış olduğu hukuki haklardan faydalanarak Gürcistan’dan ayrılmış, ardından 1991’de Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992 Mart’ında ilk Çeçenistan Anayasası yürürlüğe girmiştir.³¹

1.2 Çeçen-Rus Gerginliği

Hazar petrollerinin kavşak noktasında bulunan Çeçenistan’ın bağımsızlığı Rusya tarafından kabul edilmemiştir. Öte yandan bağımsız bir Çeçenistan, Kuzey Kafkasya’daki dengeleri değiştireceği için bölge Rusya tarafından abluka altına alınmıştır. Çeçen-Rus silahlı çatışması 11 Aralık 1994’te başlamış, 31 Ağustos 1996 senesine kadar sürmüştür. Tarihin en acımasız savaşlarından biri gerçekleşmiştir. Rusların tarihleri boyunca başlattığı en şiddetli askeri operasyonlarından birisi olan Rus-Çeçen savaşında; Ruslar muazzam bir hayal kırıklığına uğramış, sayıca üstün olmalarına rağmen, Çeçen kuvvetleri karşısında yenilmişlerdir.³²

1991’de Gorbaçov’a yönelik darbeden istifa eden Cahar Dudayev, 15 Ekim 1991’de Rusya’dan bağımsızlıklarını ilân ederek Çeçenistan Cumhuriyetinin kurulduğunu duyurmuştur. Böylece Çeçen-İnguş ayrılığı da gerçekleşmiştir. İnguşlar Çeçenlerin bağımsızlığını tanımayarak Rusya’ya bağlılıklarını bildirmişlerdir. 27 Ekim 1991’de Çeçenistan’da yapılan seçimleri Dudayev kazanmış ve Çeçenistan’ın ilk devlet başkanı olmuştur. Rus Hükümeti ne Çeçenistan’ın bağımsızlığı tanımış ne de Dudayev’in başkanlığını tanımıştır. Yeltsin başkanlığındaki Rusya Çeçenistan’da olağan üstü hal ilan ederek, ordularını Çeçenistan’a sevk etmiştir.³³

1.2.1 I. Rus –Çeçen Savaşı

Rusya, 28 Eylül 1994’te birliklerini Grozni’ye göndermiş ve 31 Ağustos 1996’ya kadar sürecek olan I. Çeçen Savaşını başlatmıştır. Çeçenistan toprakları havadan ve karadan bombalanmıştır. Grozni’nin ele geçirilmesi Çeçen direnişinin şahlanmasına neden olmuştur. Dudayev komutasında muazzam bir Çeçen direnişiyle karşılan Ruslar çok sayıda asker ve malzeme kaybetmiştir. Grozni saldırısında Çeçenler, Rus askerini esir alarak Rusya’nın

³⁰Erol Yıldır, *Kafkasya’da Çeçen Kuleleri*, Cumhuriyet Kültür Sanat, İstanbul 1992, s. 11.

³¹Ali İhsan Aksamaz, “Sovyetler Birliği’nin Milliyetler Politikası ve Kafkasya”, *Tarih ve Toplum*, S. 199, İstanbul 2000, s. 5.

³²Mithat Çelikpala, “Kuzey Kafkasya’da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye”, *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, (Der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan,) Siyasal Kitapevi, Ankara 2006, s. 70.

³³E. Yıldır, *a.g.e.*, s. 11.

Çeçenistan üzerindeki emellerinin açığa çıkması sağlamıştır. Böylece Çeçenler diplomatik bir başarı kazanmışlardır. Grozni yenilgisinin oldukça ses getirmesi Yeltsin Hükümetini zor durumda bırakmıştır.³⁴

Bu durum karşısında Yeltsin Hükümeti, 11 Aralık 1994'te Çeçenistan'ı topçu birlikleri ile karadan ablukaya almış ve savaş uçakları ile de şehirleri bombalamıştır. Rus müdahalesi ile çok sayıda asker ve sivil yaşamını yitirmiş, yerleşim alanları yerle bir edilmiştir. Rus ordusu başkent Grozni'nin kuzey kesimlerini ele geçirmiştir. Rus ordusu Grozni'yi ele geçirdikten sonra şehrin ana arterlerini yerle bir etmiştir. Grozni'nin düşmesinden sonra Rus Hükümeti 1994'te tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Çeçen gerillaları Rusya'nın tek taraflı ateşkesini kabul etmemiş ve direnmeye devam etmiştir.³⁵

11 Aralıkta çatışmalar yeniden başlamıştır. Rus taarruzu ile Grozni yerle bir edilmiş, 19 Ocak 1995'te şehir ele geçirilmiştir. Buna rağmen Çeçenler direnişlerini aralıksız sürdürmüşlerdir. Grozni direnişi sürerken Çeçen gerillaları Rus sivillerine yönelik terör saldırıları düzenlemiştir. 14 Haziran 1995'te Şamil Basayev komutasındaki bir grup Çeçen Budyonovsk şehrine eylem düzenlemiştir.³⁶ Kent merkezindeki polis istasyonu ablukaya alınmış, bölgede bulunan hastaneye baskın düzenlenmiş ve çok sayıda kişi rehin alınmıştır. Bu olay oldukça ses getirmiş ve dünyanın gündemine oturmuştur. Olaylar henüz yatışmamışken Çeçen gerillalar 20 Ağustos 1995'te Argun Kasabasına baskın düzenlemiştir. Yoğun bir çatışmanın ardından Çeçen direnişçiler bölgeden çıkarılabilmştir.³⁷

9 Ocak 1996'da Dağıstan'ın Kızılyar Kasabası ablukaya alınmıştır. Kuşatma esnasında Rus askerleri Çeçen direnişçiler tarafından esir alınmıştır. Çeçenler Rus askerinin Çeçenistan'dan ayrılmasını istemiştir. Çeçenlerin taleplerine Rus ordusu taarruz ateşiyle karşılık vermiştir. 8 gün süren yoğun bombardıman neticesinde çok sayıda sivil, asker ve köylü yaşamını yitirmiştir. Rehine krizinde direnişlerin yakalanmadan Çeçenistan'a dönmesi Rus hükümetini oldukça zora sokmuştur. Çeçenlerin direnişi karşısında Rusya tam bir hezimet yaşamıştır.³⁸

Boris Yeltsin, Çeçen direnişinin kırılması için Cahar Dudayev'e suikast planlamasını gündeme getirmiştir. 21 Nisan 1996'da Dudayev uydu telefonu ile görüşme yaptığı sırada Rus ajanları tarafından yeri tespit edilmiş ve aynı gün yapılan füze saldırısı ile öldürülmüştür.

³⁴A. Temizkan ve E. Shakirov, a.g.m., s. 146

³⁵Erol Taymaz, *Çeçenistan'da Gelişen Olayların Tarihsel Arka Planı*, İnsan Yayınları, Ankara 1995, s. 25.

³⁶Leyla Budak, "Çeçenistan Rusya Gerginliğinde Rus Medyası: Kuzey Osetya Beslan Okul Kuşatması Örneği", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, S. 13, Ankara 2012, s. 21.

³⁷V. Kurban, a.g.e., s. 92.

³⁸M. Uyar, a.g.m., s. 294.

Dudayev'in öldürülmesi Çeçen direnişini daha artırmıştır.³⁹ Grozni'yi yeniden ele geçirmek için Çeçenleri direnişe sevk etmiştir. 6 Ağustos 1996'da Basayev liderliğinde Çeçen direnişi başlamıştır. 20 Ağustos 1996'da Çeçenlerin Grozni'yi almasıyla savaş zaferle sonuçlanmıştır. Grozni'nin Çeçenler tarafından geri alınması üzerine Rusya ile Çeçenistan arasında 31 Ağustos 1996'da Hasavyurt Anlaşması⁴⁰ imzalanmıştır.⁴¹

12 Mayıs 1997'de taraflar anlaşma şartlarını teyit etmiştir. 23 Kasım 1997'de Rus kuvvetleri Çeçenistan'dan çekilmiş ve I. Çeçen-Rus savaşı sona ermiştir. Savaşın sonuçları hayli yıpratıcı olmuştur. Savaş sırasında temel hak ve hürriyetler gasp edilmiş, insan onurunu zedeleyici hak ihlalleri yapılmıştır. Binlerce masum sivil hayatını kaybetmiş, yaralanmış ve sakat kalmıştır. Yerleşim yerleri, sanayi tesisleri, tarım alanları ağır tahribata uğramıştır. Bu sebeple bölgeden çok sayıda göçler gerçekleşmiştir. I. Çeçen Savaşı esnasında yürütülen operasyonlarda başarısız olan Rusya bu sürecin sonunda Çeçenistan'a beş yıllık bir özerklik vermek zorunda kalmıştır.⁴²

Savaşın sona ermesiyle Çeçenistan yapılanma sürecine girmiştir. 27 Ocak 1997'de Çeçenistan'da seçimler yapılmıştır. Aslan Mashadov iktidarı başa gelmiştir. Aslan Mashadov yönetimi ile Çeçenistan yeni bir döneme başlamıştır. 1997 seçimlerini kazanan Mashadov iktidarı Çeçenistan'ın sosyo-ekonomik olarak tam bağımsızlığını kazanması için gayret göstermiş, ülkede savaşın etkilerini en aza indirmek için yoğun bir alt yapı çalışmaları uygulamıştır. Rusya ile ilişkilerin iyileştirilmesi için çaba harcamıştır. Fakat Mashadov tüm çabalarına rağmen ne ülkede sosyo-ekonomik yapıyı güçlendirebilmiş ne de Çeçenistan'ın bağımsız barış yanlısı bir devlet olduğunu uluslararası alanda kabul ettirebilmiştir.⁴³

Mashadov, ülkedeki dağınık askeri birlikleri, gerilla ve aşiret liderlerini kontrol altına alamamıştır. Vahhabiliğin⁴⁴ merkezi konumu haline gelen Çeçenistan cihatçı grupların,

³⁹"Efsane Lider Şehit Oldu", *Akşam Gazetesi*, 21 Nisan 1996, s. 1.

⁴⁰Hasavyurt Anlaşması: 30 Ağustos 1996'da Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Maşadov arasında Çeçenistan'da imzalanmıştır. Anlaşma ile Rusya Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Çeçenistan ile Rusya arasında diplomatik ilişkiler, uluslararası kurallar çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Alınan karar doğrultusunda Rus askerleri Çeçenistan'dan çekilmiştir. Rusya, Çeçenistan'ın yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmuş, sosyo-ekonomik yardım sağlamıştır. (M. Çelikpala, *a.g.e.*, s. 545)

⁴¹Ahmet Tolga Türker, "Kuzey Kafkasya'da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliği'nin Analizi," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 68, S. 3, Ankara 2013, s.146.

⁴²Fareed Shafee, "Çeçenistan Savaşı ile İlgili Yanlış Algılar: Oryantalizmin Etkisi", (Çev. Abdullah Cinkara), *Kafkasya Çalışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 13, İstanbul 2022, s. 171.

⁴³Canan Küçükali, "Uluslararası Hukuk Bakımından Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı ve Çeçenistan Sorunu," *Yeni Fikir Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara 2010, s. 13.

⁴⁴Vehhabilik: Muhammed b. Abdülvehhâb tarafından kurulmuştur. Kur'an ve Hadislerde olmayan her şeyi reddetmişlerdi. Bu yüzden Vehhâbiler Kur'an'ı keyfi yorumlamak, Hz. Peygamber'in manevi şahsiyetine saygısızlık göstermek ve muteber âlimleri hiçe saymakla suçlanmıştır. Vehhâbiler, siyasal İslâm, radikalizm, dinî aşırılık veya terörle ilişkilendirilen çeşitli grup ve hareketler içinde yer almışlardır. Dini motivasyonla hareket ettiklerinden radikal eylemlerini cihat için yaptıklarını söylemişlerdir. Siyasal mecralarda kullandıkları silahlı

radikal İslamcılarının odak noktası haline gelmiş ve Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesi cihat anlayışına dönüşmüştür. Ülkeye Afganistan'da eğitim görmüş radikal İslam'ı savunan Arap kökenli gruplar gelmiştir. Böylece global bir cihat istemiyle hareket eden radikal gruplar Çeçenistan'da mevzilenmiş, ülkede güvenlik, huzur ve asayiş kalmamıştır.⁴⁵

Özellikle Emir Hattab⁴⁶ grubunun Çeçenistan'da varlık göstermesi Çeçenlerin haklı davalarının yönünü değiştirmiştir. Radikal İslamcı anlayışla hareket eden gruplar ülkedeki gerilimin daha artmasına sebep olmuşlardır. I. Çeçen Savaşının kazanımının ardından rahat bir nefes almak isteyen halkın normal bir yaşama geçmesine engel olmuşlardır. Çeçenistan'daki radikal gruplar birçok terörize eylem gerçekleştirdiğinden II. Rus-Çeçen Savaşının yaşanmasına neden olmuşlardır. Şamil Basayev'in liderliğindeki radikal grupların Dağıstan'a müdahalesi Rusya'yı bölgeye yeniden sevk etmiştir.⁴⁷ Dağıstan'daki bağımsızlık mücadelesi için Çeçenistan'da bir askeri kamp açılmış, burada askerlere cihad eğitimi verilmiştir. Basayev ve Emir Hattab Çeçen-Dağıstan mücadelesini başlatmışlardır. Bu mücadele ile Ruslar, Çeçenleri terörist ilan etmiş ve Çeçenistan'a müdahalesini haklı göstermeye çalışmıştır. Rusya, dünya kamuoyuna Çeçenistan mücadelesini terörle mücadele olarak göstermiş ve Çeçen mücadelesini terörist eylemler olarak kabul ettirmiştir.⁴⁸

7 Ağustos 1999'da Rusya'da intihar saldırısı düzenlenmiştir. Saldırılarda çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. Ayrılıkçılar Çeçenistan'ın bazı yerleşkelerinde İslami yapılanmanın meydana geldiğini söyleyerek cihat ilan etmiş ve Moskova, Volgograd ve Buynaksk'da silahlı eylemler gerçekleştirmişlerdir. 1 Eylül 1999'da Rusya'da bir apartmana bombalı saldırı gerçekleştirilmiş, bu saldırıda 293 kişi yaşamını yitirmiştir.⁴⁹ Hükümet eylemlerden Çeçenleri sorumlu tutmuştur. Eylemleri Çeçenlerin yaptığına dair bir bulgu

---

usullerle çeşitli ülkelerde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Çeçen bağımsızlık savaşında, rejim ve savaş karşıtı dinî-siyasi yapılarla hareket etmişler, ülkede varlıklarını militer usullerle yürütmüşlerdir. (Mehmet Ali Büyükkara, Vehhâbîlik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 613)

⁴⁵*Milliyet Gazetesi*, 1 Aralık 1994, s. 1

⁴⁶Emir Hattab, 14 Nisan 1969 'da Suudi Arabistan'ın Arar şehrinde doğmuştur. Sovyetlerin Orta Doğu'da uyguladığı politika Hattab'ı çocukluk yıllarından itibaren etkilemiş, Sovyet rejimine karşı mücadele duygusunu pekiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgaline karşı mücadele etmek için 1988'de bölgeye gitmiştir. Sovyetlerin bölgeden çekilmesine kadar ülkenin doğu kesiminde birçok sıcak çatışmaya katılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Tacikistan'daki Sovyet güçlerine karşı birçok saldırı düzenlemiştir. Çeçenistan'daki mücadelenin İslami bir yapıya sahip olduğunu görmesi üzerine, 1995'te Çeçenistan'a gelmiştir. Hattab'ın liderliğindeki Arap ve Çeçenlerden oluşan grup, Rus askeri birliklerine yönelik çok sayıda saldırı düzenlemiştir. Hattab'ın temel amacı Kafkasya ve Orta Asya'da Rus etkinliğini ortadan kaldırmak, bölgede İslam'a dayalı, cihat anlayışına sahip cephe teşkil etmek olmuştur.

⁴⁷Günay Göksu Özdoğan, "Sovyetler Birliği'nden Bağımsız Cumhuriyetlere: Uluslaşmanın Dinamikleri", *Bağımsızlığın İlk Yılları*, (Der. Büşra Ersanlı Behar), Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, s. 39-40.

⁴⁸A. Yalçınkaya, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁹V. Kurban, *a.g.e.*, s. 150.

bulunamamış; fakat eylemlerde çok sayıda sivil yaşamını yitirdiği için Çeçenistan dünya kamuoyunda terörle iltisaklamıştır. Bu sebeple Çeçenler direnişlerinde yalnız kalmışlardır.⁵⁰

Dağıstan'da Şamil Basayev kuvvetleri tarafından cihat ilan edilmiş ve Rus hâkimiyetinin olduğu bölgelere saldırılar düzenlemiştir. Basayev kuvvetlerinin saldırılarda sivilleri hedef alması Rusya'yı Çeçen topraklarına hareket ettirmiştir. Rusya, Çeçenistan'da çatışmaları yeniden başlatma gerekçesi olarak Havasyurt anlaşmasının ihlalinin göstermiştir.⁵¹ Basayev kuvvetleri tarafından Dağıstan'da gerçekleştirilen çatışmalar Rusya yönetimini harekete geçirmiştir. Böylece II. Çeçen Savaşı başlamıştır. Ruslar 29 Eylül 1999'da Grozni topraklarına girmiştir. II. Çeçen Savaşı 16 Nisan 2009'a kadar sürmüştür.⁵² Ruslar, Çeçenistan topraklarına yoğun top ateşi ile hava bombardımanına tabii tutarken geniş çaplı askeri operasyonlar da düzenlemiştir. Çok sayıda sivil, asker, çocuk, genç, kadın ve yaşlı katledilmiş, yerleşim yerleri talan edilmiş, yakılmış ve yıkılmıştır. Katliamların ardından başkent Grozni ele geçirilmiştir.⁵³

Grozni'nin teslim olmasıyla Çeçen direnişçiler dağlara çekilerek gerilla savaşına başlamışlardır. Savaş sırasında Çeçenlerin cihat anlayışıyla gerilla taktiğini kullanması, devlet yönetiminde şeriata geçtiğini bildirmesi Rusların elini kuvvetlendirmiştir. Rusya, Amerika'da yaşanan 11 Eylül saldırılarını Çeçen savaşçılarla özdeşleştirmiş ve şeriatla mücadele ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur.⁵⁴ 31 Aralık 1999'da Yeltsin'in istifasından sonra Viladimir Putin Rusya'nın yeni devlet başkanı olmuştur. Bu durum savaşın yönünü ve yöntemini değiştirmiştir. Çeçen savaşçıları terörist olarak addeden Putin, bizzat operasyonlara katılmıştır. Bu sayede Putin iktidarını sağlamlaştırmış, savaş sonrasında da ülkedeki gücünü pekiştirmiştir.⁵⁵

1.2.2 II. Rus –Çeçen Savaşı

1999 yılı Rusya için terör saldırının yoğun olarak yaşandığı bir yıl olmuştur. Bu dönemde Moskova'da, Volgodonsk'da ve Buynaksk'da terör saldırı nedeniyle çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. Saldırılarda şüpheli olarak her ne kadar Çeçenler görülse de bu

⁵⁰Hayati Aktaş, Keisuke Wakizaka, "Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadırov Yönetimi", *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, S. 62, Trabzon 2019, s. 233.

⁵¹Sezai Özçelik, "Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları", *Yeni Türkiye, Kafkaslar Özel Sayısı*, C. 9, S.79, Ankara 2015, s. 362.

⁵²Oktay F. Tanrısever, "Moskova'nın Çeçenistan Çıkamaz ve Çıkış Arayışları", *Avrasya Dosyası (Rusya Özel)*, C. 6, S. 4, 2011, s. 185.

⁵³Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, Ankara 2009, s. 135.

⁵⁴Nur Dolay, *Kafkasya Çemberi Sözü Anlamını Yitirdiği Yer*, Çivi Yayınları, İstanbul 2000, s. 29.

⁵⁵Leyla İsayeva- Ramazan Günlü, "Rus Siyasal Rejiminde Putin Dönemi İktidar ve Muhalefet İlişkisi," *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 45, Muğla 2019, s. 85.

ispatlanamamıştır. Buna rağmen Rusya, Çeçenistan'a karşı yeni bir savaş başlatmak için fırsat kollamıştır. Bağımsızlık isteyen Dağıstanlılar ayaklanmış ve ayaklanmada Çeçenlerden yardım istemişlerdir. Çeçenlerin Dağıstan'a müdahalesi Rusya'yı Çeçenistan'a karşı operasyona sevk etmiştir.⁵⁶

26 Eylül 1999'da Rusların Çeçenistan'a müdahalesiyle II. Çeçen Savaşı başlamış ve böylece Hasavyurt Anlaşması yürürlükten kalkmıştır. Bu savaş, I. Çeçen Savaşından çok daha şiddetli gerçekleşmiştir. Çeçenlerin gerilla savaşlarına karşın Rus tankları askeri kara operasyonlarına başlamış ve kısa sürede Çeçenistan'ın önemli mevzilerini ele geçirmiştir. Grozni, 6 Şubat 2000'de Rus ordusu tarafından ele geçirilmiş, Çeçenler Rus saldırılarına karşın intihar eylemlerine başlamışlardır.⁵⁷ İlk eylem 7 Haziran 2000'de gerçekleştirilmiş ve askeri bölgeler hedef alınmıştır. 8 Ağustos 2000'de gerçekleştirilen eylemlerde sivil halk hedef alınmıştır. Basayev'in emriyle 23-26 Ekim 2002'de Çeçen direnişçiler Moskova Devlet Tiyatrosuna baskın düzenlemiş, 130 rehine öldürülmüş, 700 rehine de yaralanmıştır. Eylemcileri etkisiz hale getirmek için hükümet tarafından kullanılan kimyasal silah Çeçenlerin haklı davalarını bir kez daha baltalamıştır.⁵⁸

Ülkede meydana gelen şiddet eylemleri nedeniyle Rusya her yerde tedbir almıştır. Rusya, Çeçenistan'da hâkimiyetini sağlamlaştırmak için referandum yaptırmış, bölgede Rus yanlısı bir hükümet kurdurmuş ve Çeçenistan üzerinde baskılarını artırmıştır. Fakat Rusya'nın Çeçenistan üzerinde yaptığı baskılar Çeçen direnişçilerin dirayetini kıramamıştır. 2003'te Çeçen direnişçiler, Rusya'daki KGB⁵⁹ binası önünde patlayıcı dolu bir kamyonu patlatmış, patlama neticesinde 36 KGB çalışanı öldürülmüştür. 90'dan fazla Rus askeri de yaralanmıştır. Aynı yıl 3 kadın Çeçen direnişçi Moskova'nın Truşino kentindeki müzik festivaline baskın düzenlemiş, festivale katılan 16 sivil öldürülmüş ve 60 kişi de yaralı olarak kurtulmuştur.⁶⁰

22 Temmuz 2004'te İnguş topraklarında silahlı eylem düzenlemiş ve çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. 1 Eylül 2004'te Şamil Basayev tarafından Çeçenistan'ın varlığını kabul ettirmek ve Rusların Çeçen topraklarından geri çekilmesini sağlamak için Kuzey Osetya'nın Beslan kasabasında bir okul işgali gerçekleştirilmiştir. Üç gün süren okul baskınında Çeçenler

⁵⁶Ahmet Sapmaz, "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 2, İstanbul 2013, s. 5.

⁵⁷Tarık Cemal Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 496.

⁵⁸M. Uyar, a.g.m., s. 299.

⁵⁹KGB: Sovyetler Birliği'nin istihbarat ve gizli servisidir. 1918'de Çeka adıyla kurulmuş, 13 Mart 1954'te KGB adını almıştır. KGB, yabancı istihbarat ve karşı istihbaratı sağlamak, devlet sınırlarını korumak, milliyetçilik, muhalefet ve Anti-Sovyet faaliyetleri gibi suçlarla mücadele etmek için kurulmuştur. KGB, Sovyetlerin dağılmasından sonra KGB 6 Kasım 1991'de resmen kaldırılmıştır.

⁶⁰Altun Altun, "Kadınlar ve Terörizm: Çeçenya'nın Kara Dulları," *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 29, Ankara 2021, s. 110.

çoğunluğu çocuktan oluşan çok sayıda kişiyi rehin almıştır. Baskında 186'sı çocuk olmak üzere 335 kişi yaşamını yitirmiştir. 9 Mayıs 2004'te Grozni Stadyum'unda 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin yıl dönümü kutlamaları yapılmıştır. Kutlama esnasında Basayev tarafından bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve Ahmet Kadirov öldürülmüştür.⁶¹

Olaydan sonra Rus hükümeti güvenlik tedbirlerini artırmış, Kuzey Kafkasya sınırlarını kapatmıştır. 8 Mart 2005'te Mashadov uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür. 13 Ekim 2005 çeşitli karakollara baskınlar düzenlenmiş, çok sayıda güvenlik güçleri öldürülmüştür. Şamil Basayev 10 Temmuz 2006'da İnguşetya'nın Ekazevo köyünde, askeri konvoyda bulunan bombanın kendiliğinden infilak etmesi sonucu ölmüştür.⁶² 4 Nisan 2009'a kadar aralıklarla süren savaşta çok sayıda sivil öldürülmüş, insan hakları ihlal edilmiş, savaşta hastane, okul, ibadethane, yerleşim yerleri hedef alınmıştır. Kimyasal silahların da kullanıldığı savaş tarihi kara bir leke olarak geçmiştir. Başkentlerini kaybedip mülteci konumuna düşen Çeçenler dünyanın gözünde soykırıma uğramıştır.⁶³

Rusya'nın Çeçenistan'da uyguladığı insanlık dışı savaş 2009'a kadar sürmüştür. Savaş, Rus yanlısı bir Çeçen hükümetinin kurulmasıyla sona ermiştir. Rusya savaş devam ederken Mashadov'un yokluğundan faydalanmış ve 2000 senesinde Ahmet Hacı Kadirov'u devlet başkanı olarak atamıştır. 2009 yılı itibariyle Rusya, denetimi altındaki Çeçenistan'ı terörle mücadele kapsamında çıkarmış ve askeri kuvvetlerini Çeçenistan'dan geri çekmiştir. 16 Nisan 2009'da savaşın fiilen bitmesiyle birlikte Kadirov ailesi Çeçenistan yönetiminde kalmıştır. Rus yanlısı Kadirov yönetimi ile direnişçi Çeçenler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, çok sayıda silahlı eylemler gerçekleştirilmiştir.⁶⁴

Çeçenistan, 2007'den beri Kadirov ailesi tarafından yönetilmektedir. Çeçenistan, Kadirov ailesinin hâkimiyeti durumuna getirilmiştir. Rus yanlısı Kadirov yönetimi ile Çeçenistan'da kamusal hak ve hürriyetler oldukça sınırlandırılmıştır. Kadınların sosyo-ekonomik özgürlükleri baskılanmış, yolsuzluk, rüşvet, insan hakları ihlalleri sıklıkla gündeme gelmiştir. Kadirov yönetimi Çeçenistan'da çok fazla inisiyatife sahip olup âdeta devlet içinde devlet konumundadır. Kadirov yaptıkları eylemlerden sorumsuz olduğu için dokunulmazlık yetkisine de sahiptir.⁶⁵

⁶¹V. Kurban, *a.g.e.*, s. 170

⁶²"Basayev Öldürüldü," *Hürriyet Gazetesi*, 11 Temmuz 2006, s.1.

⁶³M. Uyar, *a.g.m.*, s. 308.

⁶⁴Ahmet Sapmaz, "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 2, İstanbul 2013, s. 19.

⁶⁵H. Aktaş, K. Wakızaka, *a.g.m.*, s. 234.

2. İnguşetya

İnguşetya; Rusya Federasyonuna bağlı özerk bir cumhuriyettir. Doğusunda Çeçenistan, batısında Kuzey Osetya-Alan Cumhuriyeti bulunur. Gürcistan ile sınır komşudur. Başkenti Magas'tır. Tarihi geçmişleri oldukça eskilere dayanan İnguşlar, Kuzey Kafkasya'nın en kadim halklarından. Çeçenler gibi Vaynak kökenlidir. Kuzey Kafkasya'nın jeopolitik konumundan dolayı İnguşetya da tarih boyunca istilaya uğramıştır.⁶⁶ 1784'te Rusların İnguş topraklarını istilasıyla bölgede Rus kolonizasyon süreci başlamıştır. Rusların bölgeye yerleşmesiyle bölge Slavlaşmaya ve Hıristiyanlaşmaya başlamıştır. Bu durum Rus- İnguş çatışmalarını doğurmuştur.⁶⁷

Ruslar ilerlemesine karşın 1785'te Şeyh Mansur ilerliğinde direniş hareketi başlamıştır. Çeçen ve Dağıstan kuvvetlerinin de desteklediği direniş 1810'a kadar sürmüştür. Direniş sonucunda başarısız olan İnguşlar Rus hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bölge Rus hâkimiyetine geçince Ruslar bölgede iskân politikası başlatmıştır. Özellikle sınırlara yerleştirdiği Kazak askerleri ile İnguşları anavatanlarından göçe zorlamıştır.⁶⁸ 1834'ten 1859'a kadar süren İnguş-Rus mücadelesinde İnguşlar yenilmiş ve Kuzey Kafkasya'nın dağlık bölgelerine çekilmişlerdir. İnguşlar, topraklarını geri alabilmek için Rus Kazakları ile mücadeleye başlamış ve çatışmalar 1917'e kadar devam etmiştir.⁶⁹

Çarlığın yıkılmasından sonra 16 Nisan 1921'de Kuzey Kafkasya'da Rusya'ya bağlı Dağlık Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş, İnguşetya ve Kuzey Osetya birleştirilmiştir. Bu birleşim Dağlık Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin dağılmasıyla sona ermiştir. 1924'te

⁶⁶Ali Arslan, "İnguşlar," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 311.

⁶⁷Tekin Aycan Taşcı, "Kafkasya'da Rus İdari Yapıları (1785-1845)," *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 27, Trabzon 2019, s. 78.

⁶⁸Nurhan Aydın, Elif Ergün, "Kafkasya Gazavatı ve Şeyh Şamil", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, Kars 2019, s. 96.

⁶⁹Kemal Beydilli, *Osmanlı-Rus Antlaşmaları 1700-1834*, Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul 2019, s. 460.

İnguşetya ve Kuzey Osetya birbirinden ayrılmıştır. 1934'te Çeçenistan ile İnguşetya birleştirilerek muhtariyet verilmiş, 1936'da birliğe bağlı ve özerk statü olan cumhuriyetler haline gelmişlerdir. Aynı yıl İnguş topraklarında Kuzey Osetya devleti kurulmuştur. Böylece İnguş-Oset çatışmalarının temelleri atılmıştır.⁷⁰ II. Dünya Savaşı sırasında Çeçen ve İnguşlar'a uygulanan sürgün politikası bölgedeki dengeleri alt üst etmiştir. Çeçen ve İnguşlar'dan boşalan topraklara Dağıstan ve Kuzey Osetyalıların yerleştirilmesi bölgede etnik çatışmaları başlatmıştır. Stalin'in ölümü sonrası anavatanlarına dönen Çeçen ve İnguşlar kaybettikleri topraklar için mücadeleye başlamışlardır.⁷¹

Birlik hükümeti ortaya çıkan çatışmaları kısa sürede bastırmış, fakat halklar arasındaki gerginliği ortadan kaldıramamıştır. İnguş-Oset anlaşmazlığı Kruşçev döneminde yeni boyut kazanmıştır. Kruşçev'in tanımış olduğu ılımlı politika halklar arasında hak taleplerinin dile getirilmesinde kolaylık sağlamıştır. İnguşlar, Osetler'e verilen toprakları birlik hükümetinden talep etmişler; fakat olumlu yanıt alamamışlardır. Sovyetlerin 1989'da çökmesiyle birliği oluşturan cumhuriyetler bağımsızlık talepleri ile harekete geçmişlerdir.⁷² Çeçenler ve İnguşlar da bağımsızlık mücadelesine başlamışlardır. Çeçenistan'da 27 Ekim 1991'de parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiş, seçim sonucunda Cahar Dudayev Çeçenistan devlet başkanı seçilmiştir. Çeçenistan 1 Kasım 1991'de bağımsızlığını ilan ederek Çeçen-İnguş adlı bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımayan Rus Hükümeti bölgeye ordu birliklerini sevk etmiştir.⁷³

İnguşlar 30 Kasım 1991'de yaptıkları halk oylaması kararıyla Çeçenistan'dan ayrıldıklarını bildirmişlerdir. Bu karar Rusya Federasyonu tarafından onaylanmış, 31 Mart 1991'de Rusya ile Osetya arasında yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. 4 Haziran 1992'de İnguş Özerk Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. İnguşetya'nın bağımsızlığı tanınmış fakat coğrafi sınırları çizilmemiştir. Bu durum İnguşlarla Osetleri karşı karşıya getirmiştir. 1944'te İnguşlar'a ait olan Prigorodny adlı bölgeyi Osetlerden geri almak isteyen İnguşlar sıcak çatışmayı başlatmıştır.⁷⁴ 1992'de Gürcistan'ın Güney Osetya'ya yaptığı askeri harekâtla bölgede savaş meydana gelmiştir. Bölgeden çok sayıda Güney Osetyalı, Kuzey Osetya'ya sığınmıştır. Bunun üzerine Osetler bölgedeki yerleşik İnguşlar'ı sürmüştü ve İnguşlar'ın eski

⁷⁰Abdullah Saydam, "Osetler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 437.

⁷¹Cemal Anadol, *Kuzey Kafkasya'nın Şanlı Tarihinden Altın Sayfalar Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler*, Kamer Yayınları, İstanbul 1996, s. 16.

⁷²Şamil Mansur, *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara 1995, s. 126.

⁷³Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, Selenge yayınları, İstanbul 2009, s. 87

⁷⁴Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, İstanbul 2005, s. 185.

yerleşim yerlerine yerleşmişlerdir. Olaylara Rus Hükümetinin sessiz kalması İnguşların Rus hükümetine olan desteğini sona erdirmiştir.⁷⁵

31 Ekim 1992'de İnguşlarla Osetler arasında çatışmalar başlamıştır. Bunun üzerine Yeltsin Hükümeti 2 Kasım 1992'de Kuzey Osetya ve İnguşetya'da olağanüstü hal ilan etmiştir. 5 Kasım 1992'de İnguşlar Prigorodny bölgesine girmişlerdir. Çok şiddetli çatışmaların yaşandığı bölgede, Osetler ve Rus askerleri tarafından İnguşlu siviller hedef alınmış, yerleşim yerleri imha edilmiştir. Sıcak çatışmalar 7 Kasım 1992'e kadar devam etmiş, 10 Kasım 1992'de Rus Hükümetinin devreye girmesiyle toprak bütünlüğü anlaşması imzalanmıştır.⁷⁶ 31 Aralık 1993'te yurtlarından sürgün edilen İnguşların yurtlarına geri dönmelerine izin verilmiştir.⁷⁷ İnguşların eski yerleşim yerlerine geri dönmesi İnguş-Oset gerginliğini yeniden ortaya çıkarmış; fakat Rus Hükümetin baskılarıyla çatışmalar savaşa dönüşmemiştir. Çatışmaların sona ermesiyle 1993'te İnguşetya'da seçimler yapılmış, Auşev Ruslan Sultanoviç İnguşetya'nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. İnguşetya'nın federasyona bağlı bir devlet olduğu kabul edilmiştir.⁷⁸

1996'da İnguşetya ve Kuzey Osetya yönetimleri ilişkilerin normalleştirilmesi, çatışmaların sona ermesi için müzakereler gerçekleştirmişlerdir. Müzakereler sonrasında sınır çatışmaları azalmıştır. Bölgeden sürülen 10.000 kadar İnguş sürüldükleri Kuzey Osetya topraklarına geri dönmüştür. Fakat taraflar arasındaki toprak anlaşmazlığı ortadan kalkmamıştır. 1998'de taraflar tekrar karşı karşıya gelmiştir. Kuzey Osetyalılar Prigorodny'de yaşayan İnguşları yeniden topraklarından çıkarmışlardır. 2004'te meydana Beslan katliamı tarafların ilişkilerini daha da zedelemiştir. Vladikavkaz, Prigorad rayonuna bağlı Kurtat, Dongaron, Daçno'daki yerleşim yerlerinde ikamet eden İnguş ve Osetler arasında çatışmalar meydana gelmiş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. 2010'a kadar gerginlikler devam etmiştir. 2010'dan sonra ikili ilişkilerin iyileştirilmesi için Rus Hükümeti tarafından program hazırlanmıştır.⁷⁹

⁷⁵Hakan Kantarcı, *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 111.

⁷⁶Abdullah Demir, *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 168.

⁷⁷Nadir Devlet, "Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü", *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, C. 3, S. 16, Ankara 1997, s. 1926.

⁷⁸U. Tavkul, *a.g.e.*, s. 60.

⁷⁹Fahrettin Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998, s. 67.

3. Dağıstan

Kuzey Kafkasya'nın en doğusunda yer alan Dağıstan, Rusya Federasyonuna bağlı yedi⁸⁰ cumhuriyetten biridir. Bölgenin kuzeyinde Kalmuk Özerk Cumhuriyeti yer alırken kuzeybatısında Şetkale, doğusunda ise Hazar Denizi yer alır. Kafkas dağlarının kuzeyinde kuzey kesimi boyunca uzanan Dağıstan; güneyde Azerbaycan, güneybatıda Gürcistan, güneyde, batısında ise Çeçenistan ile komşudur.⁸¹ Başkenti Mahaçkale olan Dağıstan, etnik yönden dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Bölgede Kuzey Kafkas dilleri, Rusça ve Türkçe yoğunluklu olarak konuşulmaktadır. Bölgenin etnik kimliği dinsel yoğunluğu da beraberinde getirmiştir. Derbent Geçidi ile stratejik öneme de sahip olan Dağıstan, tarihi boyunca hem istilaya uğramış hem de pek çok kavme ev sahipliği yapmıştır.⁸²

Dağıstan'ın tarihi M.Ö. 4 yy kadar uzanmaktadır. Dağıstan, Osmanlı hâkimiyetine kadar pek çok devletin hâkimiyetine girmiştir. Dağıstan, Derbent Geçidi sebebiyle İran ve Osmanlı arasında çetin savaşların yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. 17 yy'dan sonra Çarlık Rusya'sının hâkimiyet sahasına girmiştir. Bölgede kendisinden başka güçlü bir aktör istemeyen Çarlık Rusya'sı kimi zaman Osmanlı'ya kimi zaman İran'a karşı savaşmıştır.⁸³ Ruslar her ne kadar Dağıstan topraklarında Osmanlı ve İranlılara karşı mücadele etse de Dağıstan topraklarına yerleşmesi kolay olmamıştır. İmam Mansur, Gazi Muhammed, Hamzat Bek, Şeyh Şamil önderliğindeki Dağıstan kuvvetleri Ruslara karşı çetin mücadeleler vermiştir. 1864'e kadar süren savaşlar Kuzey Kafkasyalı halkların kaybetmesiyle sona ermiştir. Bölge

⁸⁰Dağıstan, Çeçenya, Kabartay-Balkarya, Kuzey Osetya, Adigey, İnguşya, Karaçay-Çerkesya

⁸¹Mehmet Uyar, "Dağıstan Tarihinin Türk Tarihi İle İlişkisi ve Dağıstan'ın Türkiye İçin Önemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 119, S. 234, İstanbul 2018, s. 218.

⁸²Ziya Musa Buniyatov, "Dağıstan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 404.

⁸³Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1961, s. 4.

halkları dünyanın çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçten sonra Çarlık Rusya'sı bölgede hâkimiyet kurabilmiştir.⁸⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından faydalanan Dağıstan bağımsızlık için harekete geçmiştir. İsyan kısa sürede Çarlık askerleri tarafından bastırılmıştır. 1905'te gerçekleşen Rus Devrimi esnasında yeni bir bağımsızlık mücadelesi veren Dağıstan bu hamlesinde de başarılı olamamıştır. İsyan Rus kuvvetleri tarafından bastırılmıştır. Kafkasya'da dengeler I. Dünya Savaşı sonrasında bozulmaya başlamıştır. 1917'de Çarlık Rusya'sında gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nden sonra Terek-Dağıstan mahallî hükümeti kurulabilmiştir.⁸⁵ I. Dünya Savaşı devam ederken Rusya'daki iç karışıklıklardan faydalanan Osmanlı Devleti, Azerbaycan ve Dağıstan'ı ele geçirmiştir. 11 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan eden Dağıstan'a destek olmuştur. Böylece Dağıstan, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti olarak kurulmuştur.⁸⁶

Fakat Dağıstan hükümeti yapılanmadan Mondros ateşkes anlaşması imzalanmış ve bölgede Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir. Dağıstan, 1919'da yeniden Sovyet kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Sovyet ordusu 30 Mart 1920'de Timurhanşura'yı zapt ederek Dağıstan'ı ele geçirmiştir. Dağıstan, her cephede Sovyet ordularına karşı mücadele etmiş, 1921'e kadar verdiği amansız mücadelede yenilmiştir. Kuzey Kafkasya yeniden Sovyet hâkimiyetine girmiştir. Dağıstan'da birliğine bağlı Özerk bir Sovyet Cumhuriyeti kurulmuş ve Sovyet politikaları inşa edilmiştir.⁸⁷

Sovyet rejiminin inşasında bölge oldukça etkilenmiş, uygulanan Sovyetleştirme politikaları bölge haklarını yeniden direnişe sevk etmiştir. Sovyet yönetimi direniş karşında baskı ve şiddete başvurmuş, direnen halkların bir kısmını Orta Asya'ya sürgün etmiştir. Bu uygulamalar Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. Nikita Kruşçev'in iktidarı ile daha ılımlı bir politika takip edilmiştir. Birliğin dağılmasından sonra Kuzey Kafkasya halkları arasında da ulusal hareketler ortaya çıkmıştır. Başlangıçta özerklik talebiyle meydana gelen eylemler Sovyetler tarafından tolere edilmiş; fakat Çeçenistan'ın bağımsızlık talebiyle eylemlere başlaması tüm bölgeyi etkilediğinden halklar üzerinde Sovyet baskısı başlamıştır.⁸⁸

Birliğin dağılmasından sonra 1991'de Rusya'ya bağlı Dağıstan Cumhuriyeti kurulmuş, 1994'te de Cumhuriyete özgü bir anayasa hazırlanmıştır. Dağıstan'ın yer altı kaynakları yönünden oldukça zengin olması Rusya'yı bölgede sürekli hâkim kılmıştır. II. Çeçenistan

⁸⁴Sefer Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti*, C. I, Birleşik Kafkasya Derneği Yayınları, İstanbul 2003, s. 58.

⁸⁵Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 46.

⁸⁶Z. M. Buniyatov, *a.g.e.*, s. 406.

⁸⁷M. Uyar, *a.g.m.*, s. 229.

⁸⁸Asem Nauşabay Hekimoğlu, "Rusya'nın Dış Politikası I", *Vadi Yayınları*, Ankara 2007, s. 58.

Savaşına kadar bölgede kontrolü sağlayabilen Rusya süreçte oldukça zorlanmıştır. 1999'da Bağımsız Dağıstan İslam Cumhuriyetinin kurulması için Basayev ve Hattab öncülüğünde direniş birlikleri oluşturulmuştur.⁸⁹ Dağıstan'daki mücadeleye Çeçenistan'ın müdahil olması, Rus kuvvetlerini Çeçenistan'a sevk etmiştir. Rusları en çok korkutan “İslami Birleşik Kafkasya” kurulması olmuştur. Rusya'ya yönelik terör saldırılarında merkez üssünün Dağıstan olması ve saldırıların Dağıstan'da gerçekleştirilmesi Rus kuvvetlerini bölgeye sevk etmiştir⁹⁰

Oldukça ağır sonuçlarla neticelen savaşta hem Çeçenistan hem de Dağıstan sosyo-ekonomik olarak oldukça yaralanmıştır. Savaşın bölgelerde bıraktığı tahribat hem maddi hem de manevi yönden hayli ağır olmuştur. Bölgeler ekonomik olarak da yetersiz olduğundan yardıma ihtiyaç duymuştur. Bu bakımdan Rusya tüm bölgelerde kontrolü ele almıştır. Bölgelerin sosyo-ekonomik alanda yaşadığı bu sorun Rusya'nın bölge üzerinde karar alma mekanizması oluşturmasını sağlamıştır. Bu mekanizmayı oluşturmasında Rusya'nın elini güçlendiren diğer bir unsur; Kafkasya'daki siyasi, etnik ve dini gruplar arasında çatışmaların olmasıdır.⁹¹ Özellikle Dağıstan'ın çok etnik kimlikli bir yapıya sahip olması, dil ve kültür birlikteliğinin oluşmasını engellemiştir. Bu durum ortak amaç birlikteliğini meydana getirememiştir. Birliğin dağılmasından sonra mevcut etnik kimlikler Dağıstan çatısı altında yaşamaktansa Rusya'ya bağlı özerk bölge ya da cumhuriyet şeklinde yaşamak istemişlerdir. Böylece Rusya cumhurbaşkanını, halk meclisini ve hükümeti doğrudan kendisine bağlamıştır.⁹²

3. Abhazy

⁸⁹F. Özbay, a.g.m., s. 23.

⁹⁰Kamer Kasım, “Rusya-Ermenistan İlişkileri: Bölgesel Hegemon Güç ile Stratejik Ortağı Arasındaki İlişki”, *Rusya Stratejik Araştırmalar-I*, (Ed. İhsan Çomak), İstanbul 2006, s. 236.

⁹¹Ufuk Tavkul, “Kafkasya: Etnik, Sosyal, Siyasî Problemler”, *Kök Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, İstanbul 1999, s. 189

⁹²Ufuk Tavkul, “Kafkasya'nın Jeopolitik Konumu İçerisinde Rusya Açısından Çeçenistan'ın Stratejik Önemi” *Kök Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, İstanbul 1999, s. 249-260.

Abhazya, Kafkas dağlarının ana hattı boyunca uzanır. Başkenti Sohum olan Abhazya etnik bakımdan oldukça zengindir. Abhazlar dışında bölgede; Gürcüler, Ermeniler ve Ruslar yaşamaktadır. Bu sebeple hem Hristiyan hem de Müslüman nüfus mevcuttur. Abhazya'da Abhazca'nın yanı sıra Rusça ve Gürcüce yoğun bir şekilde konuşulmaktadır. Abhazya konumu bakımından tarih boyunca istilaya uğramıştır. Abhazya 1918'de kısa süreli bir bağımsızlık yaşamış, ardından Gürcistan'ın istilasına uğramıştır. 1921'de de Kızıl ordu tarafından işgal edilmiştir.⁹³ 1922'de Abhazya; Gürcü ve Abhazların oluşturdukları Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak varlığını sürdürmüştür. Stalin dönemi ile birlikte Abhazya 1930'da Gürcistan çatısı altında özerk bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. Stalin'in ölümüyle birlikte bölgede Abhaz-Gürcü çatışmaları başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte çatışmaların seyri değişmiştir. Sovyetlerin dağılma sürecinde Abhazya'nın bağımsızlık talebi Gürcistan tarafından engellenmiştir.⁹⁴

Sovyetlerin dağılma süreciyle birlikte birliğe bağlı ülkeler arasında bağımsızlık hareketleri başlamıştır. 1991'de Gürcistan verdiği bağımsızlık mücadelesini kazanmıştır. Zviad Gamsahurdiya Gürcistan'ın ilk devlet başkanı olmuştur. Gamsahurdiya'nın izlemiş olduğu ayrımcı politika Abhazlar ile Gürcüler arasındaki çatışmaları gün yüzüne çıkarmıştır. Gürcistan yönetimi Abhazya'ya tanınan hukuki hakları ortadan kaldırmış, 1921 Anayasa'sını yeniden yürürlüğe koymuştur. Abhazlar bu anayasayı tanımadıklarını ilan etmiş ve 1925 Anayasa'sının yetkilerini tanıyarak bağımsızlık mücadelesine başlamışlardır.⁹⁵ Abhazlar, Gorbaçov Hükümetine müracaat ederek Abhazya'nın statüsünü Stalin dönemine çekilmesi talebinde bulunmuşlardır. Bu talep kısa sürede halk kitleleri arasında yayılmış ve bağımsızlık mücadelesi için etken meydana getirmiştir. 18 Mart 1989'da gerçekleştirilen Lihni Toplantısında⁹⁶ bağımsızlık yönünde alınan kararlar Abhazlar faaliyetlerine başlamıştır.⁹⁷

Bölgede ilk silahlı çatışma 16 Temmuz 1989'da başlamıştır. Abhazya Devlet Üniversitesi'nde bulunan Gürcü Dili ve Edebiyatı bölümünün Tiflis Devlet Üniversitesi'ne bağlanması silahlı çatışmaların başlangıcını oluşturmuştur. Silahlı çalışmalarda 16 Gürcü

⁹³Mustafa Aydın, "Abhazya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1-3, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 1-2.

⁹⁴H. Kantarcı, *a.g.e.*, s. 82.

⁹⁵Mustafa Aydın, "Abhazya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.1-3, TDV Yayınları, Ankara 2020, s. 3.

⁹⁶Abhazyalı halkların temsilcileri 1989 yılında tarihi Lihni köyünde toplandılar. Bildirge, ilk olarak, Abhaz bölgesel parti komitesinin temsilcileri, SSCB Yüksek Sovyet Milletvekilleri, Abhaz Bölgesel Parti Bürosu üyeleri tarafından imzalandı.(Muhittin Tolga Özsağlam, "Sınırlı Tanınan Abhazya Cumhuriyeti ve Rusya'nın Abhazya'daki Rolü", *Kafkasya Çalışmaları - Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 11, 2020, s. 6.)

⁹⁷F. Purtaş, *a.g.e.*, s. 239.

öldürülmüş, 137 kişi de yaralanmıştır. Bunun üzerine Rus askerleri bölgeye sevk edilmiştir.⁹⁸ Çatışmaların ardından Abhaz yönetimi bağımsızlık yolunda mücadele kararı almış ve bunu bir deklarasyonla ilan etmiştir. Gürcü yönetimi ilan edilen deklarasyonu reddetmiştir. Abhaz yönetimi de 23 Temmuz 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve Vladislav Ardzinba'yı devlet başkanı seçmiştir. Abhazların bağımsızlığını ilan etmesi Gürcüleri Abhazy'a çıkarma yapmaya sevk etmiştir. Gürcü kuvvetleri Abhazy'a girerek Abhaz parlamentosunu kapatmış, ülke yönetimini kontrol altına almıştır.⁹⁹

14 Ağustos 1992'de Gürcülerin Abhazy'a'yı işgal ile Abhaz-Gürcü savaşı başlamıştır. Bu savaş bütün Kuzey Kafkasyalı hakları bir araya getiren bir direnişe sebep olmuştur. Gürcistan'ın Abhazy'a'yı işgali diasporadaki halklar tarafından protesto edilmiştir. Abhaz-Gürcü savaşında gönüllü Çerkes birliklerinin meydana getirdiği bir direniş gerçekleşmiştir. Savaşta ağır kayıplar verilse de Gürcüler yenilgiye uğratılmıştır.¹⁰⁰ Gürcülerin yenilmesiyle birlikte 27 Eylül 1993'te Sohum'a Abhaz bayrağı dikilmiştir. Sohum'un Abhazların eline geçmesiyle bölgede yaşayan Gürcüler, Abhaz topraklarından ayrılmıştır. 30 Eylül 1993'de, Abhazy bağımsızlığı ilan etmiştir.¹⁰¹

Gürcü-Abhaz savaşı devam ederken, Gürcistan'da askeri darbe gerçekleşmiştir. Gamsahurdiya görevinden alınarak Şevardnadze, Gürcistan devlet başkanlığı görevine getirilmiştir. Ülkede meydana gelen iç savaşa Rusya'nın müdahalesiyle Gamsahurdiya düşürülmüştür. Rus-Gürcü ilişkileri yeni bir boyuta taşınmıştır. Gürcistan 1993'te Bağımsız Devletler Topluluğuna katılmıştır. Bu katılım Rus-Gürcü yakınlaşmasını da beraberinde getirmiş, böylece iki devlet arasındaki ilişkiler güçlenmiştir.¹⁰² Ruslar, Gürcistan ile ilişkilerin normalleşmesiyle birlikte Abhazy sorununu demokratik yollarla çözmek istemiştir. Bunun için 1994'te Rus yetkililerle BM temsilcileri bölge ile ilgili raporlar hazırlamıştır. 1997'de Cenevre'de yapılan toplantının ardından Gürcü-Abhaz Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.¹⁰³

Şevardnadze'nin göreve gelmesi, hem Gürcistan'daki siyasi dengeleri hem de Abhazy'daki siyasi dengeleri bozmuştur. Gürcistan yönetimindeki hukuksuzluk, yolsuzluk

---

⁹⁸Fahrettin Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul 1993, s.106.

⁹⁹F. Purtaş, *a.g.e.*, s. 239.

¹⁰⁰Araz Aslanlı, "Bölgesel ve Kültürel Dengeler Açısından Abhazy Sorunu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Trabzon 2005, s. 122.

¹⁰¹Hakan Kolçak, Osman Ercan, "Konfederal Birlik: Gürcü-Abhaz İhtilafının Çözümü İçin Yeni Anayasal Düzen", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.13, Trabzon 2021, s. 383.

¹⁰²A. Arslanlı, *a.g.m.*, s. 126

¹⁰³Hasan Kanbolat, "Abhazy ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?," *Stratejik Analiz Dergisi*, S. 98, Ankara 2008, s.76.

adaletsizlik, meydana gelirken izlediği politikalarla iç ve dış çatışmaları da derinleştirmiştir. Şevardnadze yönetimi Abhazya üzerinde yeni bir denetim kurmak istemiş, bu süreç Abhaz-Gürcü çatışmasını tekrar gündeme getirmiştir. Rusya'nın araya girmesine rağmen Abhaz-Gürcü çatışmasında bir çözüm elde edilememiştir. Gürcü kuvvetleri 1998'den itibaren Abhaz sınırlarını yeniden işgale başlamıştır.¹⁰⁴ Abhazya, 1999'da bir kez daha bağımsız olduğunu tüm dünyaya ilan ederek Gürcistan ile müzakerelere katılmayı reddetmiştir. Bunun üzerine Gürcüler Abhazların bağımsızlığını reddetmiş ve bölgeye askeri harekâta başlamıştır. Gürcülerin askeri harekâtına karşılık Abhazlar da Gürcistan'ın Gali bölgesini işgal etmiştir.¹⁰⁵

Öte yandan bölgede etkisini yitirmek istemeyen Rusya, Gürcistan'a müdahalede bulunmuştur. Gürcistan'ın Abhazya'ya müdahalesi Osetya topraklarına da sıçramış, iki bölge arasında meydana gelen savaş şiddetli çatışmalara neden olmuştur. Gürcü-Abhaz savaşında en çok etkilenen bölge Oset toprakları olmuştur. Rusya'nın savaşta Abhaz ve Osetler'e destek vermesi Gürcüleri yalnızlaştırmıştır. Saakaşvili yönetiminden memnun olmayan Gürcülerin de hükümete olan güveni sarsılmıştır.¹⁰⁶

Kısa süren savaşta yüzlerce asker ve sivil hayatını kaybetmiş, bölgede çok sayıda göç gerçekleşmiştir. Savaşın her halükarda kazananı Rusya olmuş, Kafkasya üzerindeki hâkimiyetini yeniden sağlamlaştırmıştır. Gürcistan ise Osetya'ya yaptığı askeri müdahale ile büyük ölçüde toprak kaybetmiştir. Savaş sonrası Rusya hem Abhazya'nın, hem de Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Ayrıca Rusya Abhazya ve Osetya'ya maddi destekte bulunarak kalkınmalarına da teşvikte bulunmuştur.¹⁰⁷

Savaştan sonra Abhazya'da ve Osetya'da kısa süreli istikrar sağlanırken Gürcistan'da Gül Devrimi meydana gelmiştir. Şevardnadze Hükümetinde meydana gelen yolsuzluklar, adaletsizlikler, ülke ekonomisinin içinde çıkılmaz hale gelmesi halkı sokaklara dökmüştür. Ülkede hükümetin hâkimiyet sağlaması zorlaşmıştır. Bu siyasi kaos içerisinde gerçekleştirilen 2003 seçimlerinde istikrar sağlanamamıştır. Şevardnadze'nin seçimlerde hile yaptığı iddiası mevcut istikrarsızlığı derinleştirmiş, gösteriler ülkenin her tarafına yayılmıştır.¹⁰⁸ 22 Kasım 2003'te Şevardnadze'nin hükümet programını açıkladığı esnada Meclis Saakaşvili

¹⁰⁴Ülviyye Aydın, "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği Gürcistan ilişkilerinin İstenmeyen Gündemi," *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları Abhazya ve Güney Osetya, Batı Sahra, Dağlık Karabağ, İsrail-Filistin ve Transdinyester*, Detay Yayıncılık, Ankara 2006, s. 19.

¹⁰⁵Merve İrem Yapıcı, Utku Yapıcı, "Gürcü ve Abhaz Tarih yazımlarında Abhazya Hakkında 'Tarihsel Topraklık İddiaları', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, İstanbul 2016, s. 992.

¹⁰⁶H. Kanbolat, *a.g.e.*, s. 78

¹⁰⁷Süleyman Erkan, "Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı", *Turkish Studies*, C. 10, S. 13, İstanbul 2015, s. 88.

¹⁰⁸Mehmet Saray, "Gürcistan ve Gürcüler", *Kafkas Araştırmaları Dergisi*, C. 3, Kars 1997, s. 26.

liderliğindeki göstericiler tarafından basılmıştır. Halkın baskısıyla Şevardnadze devlet başkanlığı görevinden istifa etmiştir. 2004'te yenilenen seçimlerle Saakaşvili Gürcistan devlet başkanı seçilmiştir.¹⁰⁹

Saakaşvili, liderliğini sağlamlaştırdıktan sonra ülkesindeki boşluktan istifa eden bağımsızlık hareketlerini kontrol altına almaya çalışmıştır. İlk olarak Aslan Abaşidze yönetime karşı gerçekleştirilen Acara bağımsızlık hareketi üzerine yoğunlaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Acara, Gürcistan sınırları içerisinde özerk bir statüde kalmıştır. Gürcistan'daki iç karışıklıktan istifade eden Acaralılar, Aslan Abaşidze'nin otoriter yönetimine karşı ayaklanmıştır.¹¹⁰ Abaşidze'nin diktatörlüğüne karşı sokaklara dökülen Acaralılar Batum'da bir araya gelmiştir. Olayların kontrolden çıkması üzerine bölgeye Gürcü yöneticiler gelmiş, Acara'da devam eden olayları değerlendirmiştir. Abaşidze, Gürcü yönetiminin içişlerine karışmasını doğru bulmayarak Kars Anlaşmasının ihlal edildiğini Rus Hükümetine bildirmiştir.¹¹¹

Yapılan müzakereler sonucunda Abaşidze gerekli desteği Rus hükümetinden alamamıştır. Ülkede artan kaos yüzünden Abaşidze yönetimi devrilmiş, can güvenliği kalmayan Abaşidze 2004'te Acaristan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Bunu üzerine Gürcistan yönetimi bölgeye müdahalede bulunarak hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Acara Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü kısıtlanmış, merkezi yönetim anayasal düzenlemelerle Gürcistan'a bağlanmıştır. Saakaşvili Hükümeti benzeri uygulamalar Abhazya ve Osetya'da uygulamaya çalışmıştır.¹¹²

Abhazya ve Osetya Hükümetleri üzerinde Gürcistan yönetiminin siyasi baskıları Rusları harekete geçirmiştir. Rus birlikleri Gürcülere karşı hareket geçmek için bölgeye yönelmişlerdir. Böylelikle Osetya'daki direniş güçlenmiştir. Gürcülerin, Osetya'ya yaptığı askeri müdahale ile Rus-Gürcü savaşı meydana gelmiştir. Rusların desteğiyle çetin bir mücadele veren Osetler 5 gün gibi kısa bir süre içerisinde anavatanlarından Gürcü kuvvetlerini çıkarmışlardır.¹¹³ Rusya, savaşın sorumlusunun Saakaşvili Hükümeti olduğunu belirtmiştir. Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına karşın 26 Ağustos 2008'de Abhazya ve Osetya'yı bağımsız bir devlet olarak tanıdığını beyan etmiştir.¹¹⁴

¹⁰⁹Kamil Ağacan, Gürcistan'da Örtülü Devrim, *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4, S. 45, Ankara 2004, s. 56.

¹¹⁰Fahrettin Murtazaoğlu, "Acaralıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", *Bilig Dergisi*, Kazakistan 2004, s. 41-82.

¹¹¹S. Erkan, a.g.m., s. 77.

¹¹²Okan Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 63.

¹¹³M. T. Özsağlam, a.g.m., s. 12.

¹¹⁴"Rusya, G. Osetya ve Abhazya'yı Tanıdı", *Anadolu Ajansı*, 27 Ağustos 2008, s.1.

Rusya'nın Abhazya'nın bağımsızlığı konusundaki desteği ilerleyen zamanlarda Abhazya'yı Rusya'ya bağımlı hale getirmiştir. Rusya ile imzalanan ticaret, güvenlik, sosyal yardım anlaşmalarıyla Ruslara verilen imtiyazlar yüzünden Abhaz bağımsızlığı ortadan kalkmıştır. Özellikle 2009'da Abhazya'nın Rusya ile imzaladığı; Rusların Abhaz askeri üslerine erişim hakkı anlaşması, Abhazya'da Rus vatandaşların toprak satın alma hakkının tanınması, Abhaz yer altı kaynakların araştırılması hakkının Ruslara tanınması Abhazya'yı her açıdan sınırlandırmıştır.¹¹⁵

4. Osetya

Osetya, Kafkas sıradağlarının yüksek yamaçlarında kurulmuş, doğusunda Çeçenistan ve İnguşetya, batısında Kabardey Balkar ile güney kesiminde ise Gürcistan ile sınır komşusudur. Osetya; Kuzey ve Güney olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur. Kavimler göçünün etkisiyle bölünen Osetya, tarihinin akışı içerisinde meydana gelen stratejik, politik ve ekonomik nedenlerle ikiye ayrılmıştır. Kuzey kısmı Kabardey prenslerinin yönetime, güney kısmı da Gürcistan yönetimine girmiştir.¹¹⁶ 1817'den 1864'e kadar süren Çerkes-Rus savaşında çerkeslerin kaybetmesiyle bölge Çarlık hâkimiyetine girmiştir. Kuzeyli Osetlerin büyük bir kısmı Osmanlı topraklarına göç etmek durumunda kalmıştır.¹¹⁷

Sovyet rejiminde Osetler birleşmek için ulusal bir meclis oluşturmuşlar, fakat bölgede ortak hareket edilmesini istemeyen Sovyet yönetimi müdahalede bulunmuştur. 1922'de Güney Osetya'nın Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin bir parçası olduğu kabul edilmiş, Kuzey Osetya ise 1936'da Sovyetlere bağlı özerk bir cumhuriyet olarak kabul edilmiştir. 1991'de Sovyetlerin dağılma süreciyle birlikte Kuzey Osetya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

¹¹⁵Didem Ekinci, "Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliği: Abhazya Üzerine Bir Değerlendirme", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 40, Trabzon 2014, s. 15.

¹¹⁶A. Saydam, a.g.m., s. 437.

¹¹⁷H. Kantarcı, a.g.e., s. 88.

kurulmuş, daha sonra Rusya bölgeden çıkmak istememiştir. Kuzey Osetya'yı kendisine bağlayarak Kuzey Osetya-Alan Cumhuriyeti kurulmasını sağlamıştır.¹¹⁸

1989'da Sovyetlerin dağılmasından sonra bölgedeki pek çok etnik unsur gibi Osetleri de harekete geçmiştir. Osetlerin birleşme talebi bölgede Sovyetlerden boşalan hâkimiyeti kaybetmek istemeyen Gürcistan'ı da harekete geçirmiştir. 20 Eylül 1990'da Güney Osetya bağımsızlığını ilan etmiş ve Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti olarak varlık göstereceğini tüm dünyaya duyurmuştur.¹¹⁹ Osetya'nın bağımsızlığını kabul etmeyen Gürcü yönetimi Osetya'nın sınırlarını ihlale başlamış ve 1991'de Osetya'nın başkenti Tshinval'yi işgal etmiştir. Başkentin işgal edilmesi bölgedeki çatışmaları şiddetlendirmiştir. Çatışmalar devam ederken Osetya yönetimi 1992 Ocak ayında gerçekleştirdiği referandum sonucuna dayanarak 25 Eylül 1992'de Gürcistan yönetimine bağlı olmadığını deklare etmiştir.¹²⁰

Osetya, Gürcistan'ın idari yönetimine dâhil olduğu için Gürcü yönetimi Osetya'nın bağımsızlığını tanımamıştır. Bölgeye askeri birliklerini göndermiştir. Bunun üzerine Rusya ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı çatışmalara bir son vermek için müdahale bulunmuştur. 1992'de Gürcistan ve Osetya arasında geçici barış sağlanmıştır. 12 yıl süren barış dönemi Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile bozulmuş ve çatışmaları yeniden başlatmıştır.¹²¹ Saakaşvili Hükümetinin siyasi politikaları, etnik unsurlara uyguladığı baskı Osetya'da çatışmaları yeniden başlatmıştır. Bu durum Rus Hükümetini oldukça tedirgin etmiş ve bölgede Gürcü ve Oset askerlerinin oluşturduğu bir denetim komisyonu kurdurmuştur.¹²²

Rusya'yı rahatsız eden ve bölge müdahalesine neden olan bir diğer durum da Saakaşvili yönetiminin ABD yanlısı dış politika takip etmesi, NATO'ya üye olmak istemesi ve Kafkasya'da etkin rol almak istemesi olmuştur. Bu durum Rusya ile Şevardnadze Hükümeti dönemindeki ılımlı havayı giderek sertleştirmiştir. Gürcü Hükümetinin 1992'de imzalanan ateşkes anlaşmasına aykırı tutumları ve 2004 yılı itibari ile yürürlüğe koyduğu ambargolar gerilimi artırmıştır. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'nın parlamento haklarına saygı duyacağını beyan etmesine, Abhaz ve Osetlerin can güvenliğinin temin edileceğine dair açıklamalarına rağmen Gürcistan'ın ABD'nin desteğini alarak Osetya sınırını ihlal etmesi, Rusya'yı bölgeye sevk etmiştir.¹²³

¹¹⁸O. Mert, *a.g.e*, s. 61.

¹¹⁹Ü. S. Aydın, *a.g.e*, s. 33.

¹²⁰A. Saydam, *a.g.e*, s. 438.

¹²¹Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2005, s. 11.

¹²²Nilgün Atıcı Köktaş, "Saakaşvili Dönemi Gürcistan İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme", *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 2, Ardahan 2015, s. 100.

¹²³Güner Özkan, "Gürcistan'ın NATO Bilmecesi ve Rusya", *Analist Dergisi*, S. 17, İstanbul 2012, s. 47

8 Ağustos 2008’de Gürcü yönetimi Osetya’yı işgale başlamıştır. Şehir merkezine yapılan ağır bombardıman neticesinde şehir yerle bir edilmiş, 1600’ün üzerinde sivil hayatını kaybetmiş, 2000’in üzerinde insan yaralanmıştır. Savaşın üçüncü gününde Rus güçlerinin ve Abhaz güçlerinin Osetler’e yardımıyla savaşın yönü değişmiştir. 10 Ağustos’ta, Gürcü askerleri Osetya topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır. 11 Ağustos’ta Gürcistan’ın Gori kenti direnişçilerin eline geçmiş, Gürcü ordusu Tiflis’te abluka altına alınarak durdurulmuştur. Savaş alanının genişlemesi üzerine AB heyeti araya girmiş ve arabuluculuğuyla savaşı sona erdirmiştir.¹²⁴

12 Ağustos 2008’de çatışmalar sona ermiş, askeri operasyonlar durdurulmuştur. 27 Ağustos 2008’de Güney Osetya bağımsız bir devlet olduğunu tüm dünyaya ilan etmiştir. Böylelikle Gürcistan, Osetya üzerinde söz söyleme hakkını kaybetmiştir. Öte yandan Güney Osetya ve Abhazya her ne kadar bağımsız olmuş olsalar da Rusya’nın kontrolü dâhilinde varlık gösterebilmişlerdir.¹²⁵ Rusya hem Abhazya hem de Osetya’nın bağımsızlığını tanıyarak Kafkasya’da hâkim güç olduğunu bir kez daha tüm dünyaya ilan etmiştir. Aynı zamanda Rusya önemli bir siyasi ve ekonomik askeri güç olduğunu da ispatlamıştır. Rusya-Gürcistan arasından meydana gelen Beş Gün Savaşı ile Rusya Kosova’nın intikamını Güney Osetya ve Abhazya ile almıştır. NATO üyesi olma yönünde çaba sarf eden ve savaşa ABD’ye güvenerek giren Gürcistan süreçte bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Üstelik savaş sonrası bozuk olan ekonomisi daha da kötüleşmiş, siyasi, askeri ve sosyal açılardan sıkıntı bir dönem yaşamıştır.¹²⁶

---

¹²⁴Şenol Kantarcı, “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar Eksenin “Güney Osetya” Sorunu,” *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, (Der: Cavid Veliev ve Araz Aslanlı) Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.268.

¹²⁵D. Ekinci, a.g.m., s. 3-4.

¹²⁶H. Kantarcı, a.g.e., s. 123.

Sonuç

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte “Soğuk Savaş” dönemi sona ermiştir. Birliğin dağılması dünyadaki dengeleri değiştirmiştir. Dünya siyaseti, ekonomik dengeler, dünyadaki mevcut rejimler alt üst olmuştur. Birliği'nin dağılması hem kendi bölgesini hem de dünyaya etkilemiştir. Birliğin dağılmasıyla birliği oluşturan unsurlar bağımsızlık talebinde bulunmuşlardır. Bu talepler bölgelerin coğrafi ve jeopolitik konumuna göre kolay ya da zor gerçekleşmiştir. Birliğin dağılmasıyla bağımsızlık mücadelesi vererek kendi devletlerini kurmak isteyen Kuzey Kafkasyalı halklar tarihleri boyunca Rusların baskı ve şiddetine maruz kalmışlardır. Bu uğurda pek çok Kuzey Kafkasyalı halk katledilmiş, sürgün edilmiş ve varlık mücadelesi vermiştir. Varlık mücadeleleri Rus hükümetleri tarafından en sert tedbirlerle ezilmiştir.

Bölgede meydana gelen bağımsızlık talepleri Rus Hükümeti tarafından asker ve sivil ayrımı gözetmeksizin bastırılmıştır. Bölgede etkinliğini kaybetmek istemeyen Rusya her türlü yolu denemiştir. Merkezden atanmış yöneticileriyle bölgede meydana gelen eylemleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Bölgelerde etnik kimlik bilinci baskılamış ve Ruslaştırma politikaları uygulamıştır. Rus yönetimi bölgeyi elinde tutmak için bölgenin dış politikasında ve ekonomisinde Rusya'ya bağımlı olmalarını sağlamıştır. Bölgede herhangi bir eylem meydana geldiğinde Rus Hükümeti önce eylemi güvenlik güçleri ile abluka altına almış, sonrasında eylemcileri etkisiz hale getirip Rus yanlısı hükümetler kurdurmuştur. Böylece bölgede etkinliğini devam ettirmiştir.

Bölgelerde yoksulluk, sefalet ve gelir dengesizlikleri mevcut olduğundan bölgeler hem Rus Hükümetine bağlı kalmış, hem de bölgelerde Rus Hükümetinin hâkimiyetini güçlendirmiştir. Bölgeler dış ve iç politikada aldıkları kararlarda bağımsız olamamışlardır. Bu sebeple Kuzey Kafkasya'da bulunan özerk cumhuriyetlerin tamamı, Rusya Federasyonu'nun hem bir parçası, hem de ekonomi sahası olmuştur. Bölge cumhuriyetleri siyasi, askeri ve ekonomik politikalarında Rus hükümetleri ile uyumlu olmak zorunda kalmıştır. Bölgede tüm yetkiler merkezi yönetimde toplanmıştır. Rusya her ne kadar Kuzey Kafkasya'daki devletlere özerk cumhuriyet statüsü verse bağımsızlıklarını her şekilde sınırlandırmıştır. Bölgede Putin ile başlayan yeni bir “Sovyetleşme” dönemi yaşanmaktadır.

Kaynaklar

- AĞACAN, K., “Gürcistan’da Örtülü Devrim, *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4, S. 45, Ankara 2004, s. 55-63.
- AKSAMAZ, A. İ., “Sovyetler Birliği'nin Milliyetler Politikası ve Kafkasya”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 199, İstanbul 2000, s. 4-11.
- AKTAŞ, H., WAKİZAKA K., “Çeçenistan’da Yeni Dönem ve Kadırov Yönetimi”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, S. 62, Trabzon 2019, s. 231-238.
- ALADAĞ, I., “SSCB Sonrası Antlaşmalara Halefiyet Sorunu,” *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S. 19, Kırgızistan 2008, s. 129-146.
- ALPARGU, M., ŞAHİN E., Sovyet Rusya’nın Dağılmasından Sonra Kafkasya’da Kimlik Problemi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 2, S. 1, Sakarya 2007, s. 329-345.
- ALTUN, A., “Kadınlar ve Terörizm: Çeçenya’nın Kara Dulları,” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 29, Ankara 2021, s. 100-118.
- ARSLAN, A., “İnguşlar,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 311-314.
- ANADOL, C., *Kuzey Kafkasya'nın Şanlı Tarihinden Altın Sayfalar Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler*, Kamer Yayınları, İstanbul 1996.
- ASLAN, C., “Kafkasya’dan Karadeniz’e Sürdürülebilir Güvenlik: Kafkasya’nın Kadim Halkları Üzerinden Bir Değerlendirme,” *Akademik Bakış Dergisi*, S. 43, s. 1-16.
- ASLANLI, A., “Bölgesel ve Kültürel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Trabzon 2005, s. 116-136.
- AYDIN, M., “XIX Yüzyılda Kafkaslarda Nüfuz Mücadeleleri (1800-1830),” Doktora Tezi, İstanbul 2001.
- AYDIN M., “Abhazya,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 1-3, Ankara 2020.
- AYDIN, M., *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2005.
- AYDIN, N.,- ERGÜN E., “Kafkasya Gazavati ve Şeyh Şamil”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, Kars 2019, s. 87-114.

AYDIN, Ü., *Abhazya ve Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği Gürcistan ilişkilerinin İstenmeyen Gündemi, Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları Abhazya ve Güney Osetya, Batı Sahra, Dağlık Karabağ, İsrail-Filistin ve Transdinyester*, Detay Yayıncılık, Ankara 2006.

BAŞER, E. A., *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019.

BENHÜR, Ç., “1920’li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Konya 2008, s. 277-313.

BERZEG, S., *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti*, C. I, Birleşik Kafkasya Derneği Yayınları, İstanbul 2003.

BEYDİLLİ, K., *Osmanlı-Rus Antlaşmaları 1700-1834*, Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul 2019.

BİCE, H., *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991.

BRZEZİNSKİ, Z., *Büyük Çöküş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994.

BUNİYATOV, Z. M., “Dağıstan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 404-406.

ÇELİKPALA, M., “Kuzey Kafkasya’da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye ‘’, (Der. Mustafa Aydın Çağrı Erhan), *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2006.

ÇİLOĞLU, F., *Rusya Federasyonu’nda ve Transkafkasya’da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998.

DAĞI, Z., *Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000.

DEMİR, A., *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998.

DEVLET, N., “Kuzey Kafkasya’nın Dünü Bugünü, Türkler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, C. 3, S. 16, Ankara 1997, s. 1924-1929.

DOLAY, N., *Kafkasya Çemberi Sözüün Anlamını Yitirdiği Yer*, Çivi Yayınları, İstanbul 2000.

EKİNCİ, D., “Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliği: Abhazya Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C. 40, S. 40, Trabzon 2014, s. 1-16.

EREL, Ş., *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1961.

- ERKAN S., “Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı,” *Turkish Studies*, C. 10 S. 13, İstanbul 2015, s. 71-91.
- ERSOY, H.,- KAMACI, A., *Çerkes Tarihi*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1992.
- EMBEL, E., “Varşova Paktı”, *Güvenlik Yazıları*, S. 9, İstanbul 2019, s. 1-10.
- İSAYEVA, L., GÜNLÜ, R., “Rus Siyasal Rejiminde Putin Dönemi İktidar ve Muhalefet İlişkisi,” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 45, Muğla 2019, s. 79-92.
- KANTARCI, H., *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- KANTARCI, Ş., “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar Eksenin Güney Osetya” Sorunu”, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, (Ed. Cavid Veliev ve Araz Aslanlı), Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- KASIM, K., *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, Ankara 2009.
- KASIM, K., “Rusya-Ermenistan İlişkileri: Bölgesel Hegemon Güç İle Stratejik Ortağı Arasındaki İlişki”, *Rusya Stratejik Araştırmalar-I*, İstanbul, 2006.
- KOÇ, N., “Kuzey Kafkasya’dan Ortadoğu Çöllerine Irak Çerkesleri: Rusların Kuzey Kafkasyalıları Uyguladığı Sürgün/ Soykırım’dan Bir Kesit,” *Journal of Social Sciences Humanities*, C. 6, S. 1, İstanbul 2022, s. 1-16.
- KOLÇAK, H., Osman E., “Konfederal Birlik: Gürcü-Abhaz İhtilafının Çözümü İçin Yeni Anayasal Düzen”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 13, Trabzon 2021, s. 377-408.
- KÖKTAŞ, A., N., “Saakaşvili Dönemi Gürcistan İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 2, Ardahan 2015, s. 95-110.
- KURBAN, V., *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, İksad, İzmir 2020.
- KUTLU, T. C., *Çeçen Direniş Tarihi*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- KÜÇÜKALİ, C., “Uluslararası Hukuk Bakımından Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı ve Çeçenistan Sorunu”, *Yeni Fikir Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara 2010, s. 6-32.
- MANSUR Ş., *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara 1995.
- MERT, O., *Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.

MURTAZAOĞLU, F., “Acarahıların Siyasi Özerklik Hakkının Sūjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi”, *Bilig Dergisi*, S. 29, Kırgızistan 2004, s. 41-82.

ONAY, Y., *Batı'ya Direnen Devlet: Rusya*, Yeni Yūzyıl Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZBAY, F., “Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya”, *Rusya Stratejik Araştırmalar-I*, Tasam Yayınları, İstanbul 2006.

ÖZÇELİK, S., “Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları”, *Yeni Türkiye Dergisi*, (Kafkaslar Özel Sayısı), C. 9, S. 79, Ankara 2015, s. 359-369.

ÖZDOĞAN, G. G., “Sovyetler Birliği'nden Bağımsız Cumhuriyetlere: Uluslaşmanın Dinamikleri”, *Bağımsızlığın İlk Yılları*, (Der. Büşra Ersanlı Behar), Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

ÖZEL, M., S., “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları,” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, Kırıkkale 2014, s. 99-122.

ÖZKAN, Güner, “Gürcistan'ın NATO Bilmecesi ve Rusya”, *Analist Dergisi*, Sayı:17, İstanbul 2012, s. 45-47.

ÖZSAĞLAM, M. T., “Sınırlı Tanınan Abhazya Cumhuriyeti ve Rusya'nın Abhazya'daki Rolü,” *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 11, İstanbul 2020, s. 1-22.

PURTAŞ, F., *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, İstanbul 2005.

SHAFEE, F., Çeçenistan Savaşı ile İlgili Yanlış Algılar: Oryantalizmin Etkisi, (Çev. Abdullah Cinkara), *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 13, İstanbul 2022, s. 155-180.

SANDER, O., *1918-1994 Siyasi Tarih*, İmge Kitapevi, Ankara 2000.

SAPMAZ, A., “Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 2, İstanbul 2013, s. 1-35.

SARAY, M., “Gürcistan ve Gürcüler”, *Kafkas Araştırmaları Dergisi*, C. 3, Kars 1997, s. 1-27

SAYDAM, A., “Osetler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 437-438.

SÖNMEZ, A. S., “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, Kütahya 2010, s. 1-9.

SULTANOVIÇ, J. C., “Çeçenistan Kuzeydoğu Kafkasya’da Ülke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 244-247.

TANRISEVER, O. F., “Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları”, *Avrasya Dosyası (Rusya Özel)*, C. 6, S. 4), İstanbul 2011, s. 180-201.

TAŞCI, T. A., “Kafkasya’da Rus İdari Yapıları (1785-1845)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 27, 2019, s. 73-110.

TAVKUL U., “Etnik ve Siyasi Sorunlar Denkleminde Kafkasya”, *Yeni Türkiye Dergisi* (Kafkaslar Özel Sayısı), S. 71, Ankara 2015, s. 43-55.

TAVKUL, U., *Kafkasya Gerçeği*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

TAVKUL, U., “Kafkasya: Etnik, Sosyal, Siyasî Problemler” *Kök Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ankara 1999, s. 187-217.

TAVKUL, U., “Kafkasya’nın Jeopolitik Konumu İçerisinde Rusya Açısından Çeçenistan’ın Stratejik Önemi”, *Kök Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara 1999, s. 249-260.

TAYMAZ, E., *Çeçenistan’da Gelişen Olayların Tarihsel Arka Planı*, İnsan Yayınları, Ankara 1995.

TEKİR, O., “Kuzey Kafkasya'da Mevcut ve Potansiyel Etnik Çatışma Alanları,” *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, İstanbul 2016, s. 32-45.

TEMİZKAN, A., & SHAKİROV, E., “Rusya’nın Kafkasya Siyaseti Üzerindeki Stalin Gölgesi”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 2, İzmir 2017, s. 139-162.

TÜRKER, A.T., “Kuzey Kafkasya’da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliği’nin Analizi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 68, S. 3 ,Ankara 2013, s. 141-164.

UYAR, M., “Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 14, S. 28, İstanbul 2018, s. 275-317.

UYAR, M., “Dağıstan Tarihinin Türk Tarihi İle İlişkisi ve Dağıstan’ın Türkiye İçin Önemi,” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 119, S. 234), İstanbul 2018, s. 217-234.

YALÇINKAYA, A., *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.

YANAR, S., *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Yayınları, İstanbul 2002.

YAPICI, M. İ., Yapıcı Utku, "Gürcü ve Abhaz Tarih yazımlarında Abhazya Hakkında Tarihsel Topraklık İddiaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, İstanbul 2016, s. 987-994.

YILDIR, E., *Kafkasya'da Çeçen Kuleleri*, Cumhuriyet Kültür Sanat, İstanbul 1992.